

MOST

Bilten Udruženja useljenika iz bivše Jugoslavije u Izraelu

GODINA 66

BROJ 6

DECEMBAR 2018.

U REZIDENCIJI PREDSEDNIKA

REČ UREDNIKA

3. decembar 2018.

SUKOB LIČNIH I DRŽAVNIH INTERESA

Piše Milan Fogel

Rat između Izraela i militantnih grupa Hamasa i Džihada iz pojasa Gaze, koji je ovog proleća potrajao nekoliko meseci, okončan je jula meseca uz posredovanje Egipta.

Pregovori između Hamasa i Izraela privodili su se kraju, kada se oglasio Abu Mazen (Mahmud Abas) i rekao da će njegova privremena vlada prekinuti sve veze i pregovore o trajnom miru sa Izraelom ukoliko Izrael prihvati prekid vatre?! Odjednom su se mnogi našli iznenađeni Abu Mazenovom izjavom.

Međutim, znamo da u palestinskoj upravi postoji raskol od 2006. godine kada je Hamas pobedio na izborima i preuzeo od Fataha upravu u Pojasu Gaze. Nije se to sviđalo ni Izraelu, s obzirom da su militantni delovi Hamasa zagovarali rat do poslednjeg Jevrejina na ovim prostorima.

S druge strane, realnost u politici prevladala i izraelski zvaničnici, preko Egipta, jer ne žele da direktno pregovaraju sa Hamasom, ipak traže trajno rešenje. Nema sumnje da je izraelska armija daleko nadmoćnija od Hamasove militantne struje, ali kada je neko jači, na njemu je i veća odgovornost za mir u regionu.

Nastavak na strani 3

Predsednik države Izrael, **Ruven Rivlin**, priredio je svečani prijem za preživlele Holokausta i tom prilikom je upaljena druga sveća za Hanuku. Na skupu je prisustvovalo oko 80 predstavnika iz cele zemlje. Udruženje useljenika iz bivše Jugoslavije zastupao je naš dugogodišnji član **Nisim Mandil**.

Predsednik Rivlin se toplim rečima zahvalio prisutnima za njihov doprinos u ostvarenju jevrejskog milenijumskog sna i napretku države Izrael.

Predsednik Rivlin, desno i Nisim, levo

Članovima Udruženja i čitaocima Mosta želimo sve najbolje u Novoj godini – pre svega zdravlja i puno zadovoljstva, a to će se još brže ostvariti ako što pre uplatite članarinu za 2019. godinu! – Redakcija Mosta

MOST

Bilten Udruženja useljenika iz
bivše Jugoslavije u Izraelu

Godina 66
Broj 6 decembar 2018.
Broj strana: 44

HOJ POB 8090
Hitahdut Oley Jugoslavia,
Kfar Saba 4418002. BOX 5049
E-mail:
hitahdut@gmail.com

REDAKCIJA

Glavni urednik Milan Fogel
e-mail:
milan.fogel@gmail.com

Urednik hebrejske strane
Alex Ekstein
eckstein@netvision.net.il
Članovi redakcije: Avraham
Atijas, Miriam Aviezer, Ivica
Čerešnješ i Dušan Mihalek

POZIV ČITAOCIMA

Više nisam siguran kada kažete
da ste zadovoljni Mostom.

Možda nam se javljate i hvalite
samo reda radi?

Istina je da se mi trudimo, ali
kao urednik, moram reći da
saradnja nije obostrana. Uspeli
smo da imamo stalne
saradnike, ali to nije dovoljno.
Baš vi se oglašujete o pozive na
saradnju. Možda, ipak, ima
nešto što biste želeli da podelite
sa čitaocima Mosta, neka vest,
neko sećanje iz dalje ili bliže
prošlosti.

Neko mi je rekao da mu je
nezgodno da piše, jer je prilično
zaboravio jezik iz bivše
Jugoslavije. Nemojte to da vas
brine, sve će biti napisano
onako kako treba!

Pišite, šaljite nam interesantne
fotografije, za vas će uvek biti
prostora u Mostu!

Urednik

REČ PREDSEDNICE

Piše **MIRI DERMAN**

Dragi prijatelji,

"Kraj je uvek početak ... kada se završi godina, počinje
nova... ", napisala je Lea Naor.

Dakle, neposredno pre nego što se oprostimo od prošle
građanske godine, želela bih da se zahvalim svima koji
su činili, doprineli i volontirali za nas ove godine!
Posebno za naše članove iz Arhive Eventov: Dana
Finci Jehizkel, koja je odgovorna za nju, uprkos teškim
fizičkim uslovima u arhivi, ona sa ekipom verno
nastavlja svoj rad.

Za urednike našeg lista "Most", Milana Fogela i "גשר"
Alexa Eksteina. Svakom ko je verovao u naš rad i
učestvovao u aktivnostima.

Posebno se zahvaljujem članovima Odbora Udruženja:
Miriam Aviezer, Bianca Schlesinger, David Gombosh,
Joel Fischer, Alek Eckstein i Alek Leon. Hvala vam
svima!!!

Za Novu godinu želim nam svima jedinstvo, da će se
nesporazumi između nas i reditelja našeg filma
okončati tako da možemo krenuti na novi put:

A. Povratak na društvene aktivnosti: predavanja,
izlete, jugoslovenske večeri itd, koje zahtevaju budžet.
Naša kasa je oskudna i ne dozvoljava nam skoro ništa.

B. Izabrati nove članove Odbora, članovima koji će
imati nove ideje koje će otvoriti Udruženje u novim
pravcima. Veoma se nadam da ćemo uskoro moći da
uradimo nešto novo kada će nove i mlađe snage
dovesti Udruženje u bolji položaj.

Želim svim članovima srećnu građansku Novu godinu,
Vaša Miri

Članarinu za 2019. možete platiti čekom na iznos od
150 šekela, ček slati na adresu:

Hitahdut Oley Jugoslavia
BOX 8090
4418002 Kfar Saba, ISRAEL

SUKOB LIČNIH I DRŽAVNIH INTERESA

Nastavak sa prve strane

I onda, odjednom, Abu Mazenov ultimatum. On je od Izraela tražio da vojno porazi njegove neprijatelje, njegov sopstveni narod. Bilo bi to lepo kada bi to moglo tako, ali ne možemo da se otmemo utisku da je Abu Mazenov zahtev išta drugo nego zaštita njegovih sopstvenih interesa.

Ako je Abu Mazen, a jeste, zvanični predstavnik palestinskog naroda, jer je Hamas proglašen za terorističku organizaciju i nije priznat u većem delu demokratskog sveta, onda bi morao da traži rešenje za skoro dva miliona Palestinaca koji žive u pojasu Gaze, a ne da traži njihov poraz u ovako teškoj situaciji u kojoj se nalazi.

U Pojasu Gaze nema dovoljno vode za piće, nema struje, snabdevanje – osim raketa s kojima nas gađaju, a koje im doturaju njihovi prijatelji – sve ostalo uglavnom ide preko Izraela ili pod njegovom kontrolom, a ti problemi mogu da se rešavaju samo pregovorima.

I tako smo došli do ključnog pitanja: Da li Izrael ima s kim da pregovara?

Međunarodna zajednica, da tako nazovemo pojedine velike i male sile, vrše pritisak na Izrael da se zaključi trajan mir. I pored unutrašnjih otpora izraelska vlada je na čelu sa Ichakom Rabinom i Šimonom Peresom, zaključila 1992. u Oslu mirovni sporazum sa Jaserom Arafatom. Danas nam se čini da su od tog sporazuma samo Palestinci imali koristi, jer je na pomolu bilo rešenje granica, jer bez toga nema ni države, zajedno sa Istočnim Jerusalimom kao glavnim gradom, kao i niz drugih rešenja za palestinski narod. Pod pritiskom i obilatu finansijsku pomoć diktatorskih režima iz regiona, Palestinska uprava je ubrzo odustala od sporazuma iz Osla. Nastavljeno je sa terorističkim napadima na vojne ciljeve, ali i na civile, mirne građane Izraela, da bi, po ko zna koji put, sukob uz visoku cenu i civilne žrtve kulminirao u proleće ove godine. Naravno, stradali su i vojnici, ali to je bio pravi rat na ograničenom prostoru, a svaki rat, na žalost, ima i svoje žrtve.

Kao što smo rekli, postignuto je primirje i prekid vatre, ali bi sada međunarodna zajednica morala prvo da izvrši pritisak na palestinske autoritete, da oni jedinstveno prihvate pregovore sa Izraelom, da se oni pomire među sobom.

Šta će se desiti ako se u tom slučaju ujedine militantne frakcije Fataha i Hamasa?

No, to ne mora da nas brine, i do sada smo više puta pokazali da i za to imamo rešenje, bez obzira da li će se to nekome svideti ili ne.

STANOVI, KUĆE, HRVATSKA

Urgentno.

Piše Rahela Rabinowitz

U Hrvatskoj je donesen novi Zakon o zaštićenim najmoprimcima, ljudima koji su zamjenom stanova u bivšoj Jugoslaviji uselili u njih, jer je u to vrijeme društveno bilo izjednačeno s privatnim vlasništvom.

Sada je takozvanim zaštićenim najmoprimcima dan rok da najkasnije za pet godina moraju te stanove vratiti vlasnicima. No oko 90 posto vlasnika su prekupci koji su za simboličnu cijenu kupovali stanove i kuće još u vrijeme NDH i 1945. neposredno prije uspostave nove vlasti.

U masi tih stanova koji se sada vraćaju vlasnicima jedan dio je pripadao Židovima ubijenim u NDH kao i onima koji su nasilno bili prisiljeni preseliti iz centra grada na periferiju. Pored toga, nakon osnivanja Države Izrael nitko nije mogao od Židova napraviti alija, a da mu nije oduzeta nekretnina koje su se morali odreći. Zato svi koji imate sada i hrvatsko državljanstvo i prema mogućnosti dokumentaciju gdje su vaši djedovi i očevi živjeli obratite se pismom na sljedeće adrese u Zagrebu:

Ministarstvo pravosuđa, ministar Dražen Bošnjaković, adresa: ulica grada Vukovara 49, 10000 Zagreb. Vlada RH, Ured premijera Andreja Plenkovića, Trg svetog Marka 2, 10000 Zagreb

Ministarstvo vanjskih i europskih poslova, Odjel za Izrael, Zrinjevac 7-8, 10 000 Zagreb

Ministarstvo graditeljstva, ministar Lovro Kuščević, adresa Ulica Republike Austrije 14. 10000 Zagreb, Croatia

Preporuča se sadržaj Vašeg pisma istovremeno poslati na sve naznačene adrese.

SUKOT – IZLET - SUSRET PRIJATELJA 24. septembar 2018.

Dragi prijatelji,

Još uvek sam pod uticajem današnjeg susreta na izletu u Ben Šemešu i stoga vam pišem ove redove.

Bilo mi je zadovoljstvo da provedem dan sa vama, bila sam sretna što vidim da uživate u sastancima, pričanju i druženju!

Bilo je zadovoljstvo videti decu koja uživaju, smeju se i saraduju u izvođenju predstave koju su za njih priredili klovнови.

Bio je zabavan dan, kada je vrijeme sjajilo za nas!

Želim da se zahvalim Španskoj Federaciji za podršku događaju.

Ali ne samo njima.

Tuvalu Lifšicu za pomoć u pronalaženju glumaca za predstavu. Za intenzivan publicitet o pikniku na našoj Facebook stranici.

Davidu Gombošu, koji je radio na pripremi i prezentaciji za piknik.

Itziku Raknitzer, Aleku Leon i Malki Forman koji su stigli rano ujutro da obezbede prostor za sve nas.

Nissimu Mandilu, čije fotografije čuvaju od zaborava naše susrete.

Lordu Hinagel za cvetni aranžman i za pripremu ulaznica za nagradne igre.

Shmuel Almagor koji je organizovao i upravljao golf stanicom.

Porodici Konchak za svoje ogranke, koje su pomagale u svim aktivnostima.

Za Rachel Kaplan za prodaju lutrijskih karata.

Miriam Aviezer za prodaju polovnih knjiga.

Hvala svima koji su verovali u nas da ćemo organizovati program za vas za srećan dan, došli na piknik i saradivali.

Posebnu zahvalnost dugujem ambasadoru Srbije Milutinu Stanojeviću i njegovoj supruzi Svetlani, koji su nam se pridružili u slavlju praznika svetlosti!

Srećni praznici

Vaša Miri

I ove godine su nam se pridružili na proslavi ambasador Srbije u Izraelu, g. Milutin Stanojević (sedi, prvi s desna) i njegova supruga Svetlana (stoji, treća s leva)

Zar još uvek ima neko ko bi mogao da zamisli izlet u prirodi bez roštilja!

MAHAR - CRNA GORA

Priradio Milan Fogel

„Mahar“, danas već možemo slobodno reći, tradicionalno okupljanje Jevreja iz regiona i sveta, pokazuje da ideja njegovog osnivača, Jaše Alfandirija, koji nas je nedavno napustio, živi i dalje njegovim i duhom njegovih bliskih saradnika. Mahar- Sutra, govori o našoj želji da nam sutra bude bolje nego danas, ali da ni jednog trenutka ne zaboravimo tragičnu prošlost jevrejskog naroda, koji je zaslužio bolje sutra.

Brojnim gostima, i domaćinima, su se na otvaranju obratili Đorđe Raičević, novoizabrani predsednik Jevrejske zajednice Crne Gore,

Đorđe Raičević

Branimir Gvozdrenović, potpredsednik Skupštine Crne Gore i predsednik Parlamentarne grupe prijateljstva sa Izraelom, Karine Bolton, šefica odeljenja za međunarodnu saradnju u Keren Kayemeth Lelsrael – Jewish Fund (KKL-JNF), Ejal Melamed, specijalni savetnik izvršnog direktora i potpredsednika SJK-a Roberta Zingera i ambasadorica Izraela u Srbiji i nerezidentna ambasadorica u Crnoj Gori, Alona Fišer-Kam (na slici).

„Mahar“ 2018, susret koji je od 25-29. oktobra po šesti put održan u Budvi, imao je simboličan naziv „Mazal Tov Izrael 70.“

Prema utiscima i mišljenjima učesnika i gostiju i ovaj „Mahar“ je opravdao svoje postojanje. Mazal tov!

KRISTALANA NOĆ

Antifašistička liga Republike Hrvatske i Židovska općina Zagreb obilježili su 9. studenog u Meštrovićevom paviljonu 80. godišnjicu pogroma nad njemačkim Židovima, poznatim kao Kristalna noć, uz poziv da se ne izjednačavaju ustaštvo i antifašizam te upozorenje na opasnost od ksenofobije i nacionalizma.

U noći s 9. na 10. studeni 1938. nacisti su organizirali pogrom Židova diljem Njemačke i Austrije koji je rezultirao stotinama ubijenih Židova i uhićenjem i slanjem njih oko 30 tisuća u nacističke logore smrti. Spaljeno je 177 sinagoga, oskrvnuta židovska groblja te uništeno više od 7.000 trgovina u židovskome vlasništvu.

Toga dana započelo je najmračnije razdoblje ljudske povijesti, holokaust, podsjetio je predsjednik Koordinacije židovskih općina Hrvatske Ognjen Kraus.

Pozvao je i da se prestane izmišljati i stvarati nova povijest Hrvatske i Drugog svjetskog rata. „Kako u Njemačkoj i Austriji, tako ni u jednoj zemlji zapadne Europe nije moguće relativizirati ili negirati postojanje koncentracijskih logora smrti, izjednačavati žrtve nacizma i antifašizma, Sila Osovine i Savezničkih snaga, ne smije se relativizirati što je bila nacistička Njemačka, žrtve nacizma, što se događalo u logorima smrti. To je moguće u Republici Hrvatskoj“, rekao je Kraus.

Pozvavši da se ne izjednačavaju antifašistički pokret i ustaški pokret, „koljači i žrtve“, Kraus je posebno upozorio na opasnost od nacionalizma i ksenofobije.

U sklopu skupa sjećanja prikazan je dokumentarni film „Zaboravljeni“ (The Forgotten Ones) izraelske redateljice Nitze Gonen koji govori o Holokaustu nad Židovima u bivšoj Jugoslaviji.

U prostorijama **Jevrejske opštine Beograd**, istim povodom, dan kasnije, 10. novembra o strahotama Kristalne noći, pogromu koji je trajao dva dana kao uvod u Holokaust govorio je dr Ruben Fuks.

Eliševa Avital je povodom godišnjice Kristalne noći na Tviteru objavila priču o svom deda koji se borio protiv nacista, ali i fotografije koje je deda doneo iz rata, a koje dosad nikad nisu viđene.

„Deda je umro pre dve godine, pa sam ja sa majkom i sestrom, čisteći njegovu kuću, našla na tavanu foto-album, koji deda nikad nije spominjao. Nikad nećemo saznati odakle njemu ove fotografije. Kada sam videla fotografije, jeza je prošla kroz moje telo. Na poleđini fotografija je bio pečat fotografa. Kada sam na Google proverila njihova imena, videla sam da su to 10. novembra 1938. slikali nacistički fotoreporter“.

Evo nekoliko slika iz albuma.

“SVJETLOST I MAGLA” U GISKO-U

Gradska i sveučilišna knjižnica u Osijeku, Hrvatska

Marija Poplaša i **Sara Ranogajec** dobitnice su nagrade "If not for Those Ten" za 2017. godinu koju Memorijalni muzej Auschwitz-Birkenau dodjeljuje najboljim volonterima.

„Svjetlost i magla. Nazvale smo izložbu tako zato što je to najčešći motiv u sjećanjima zatvorenika“, kažu mlade volonterke.

U Auschwitzu, gdje su u Memorijalnom muzeju četiri mjeseca odrađivale stručnu praksu i volontirale, radile su u arhivu, knjižnici, izložbenom, edukacijskom i konzervacijskom odjelu te u digitalnom repozitoriju Memorijalnog muzeja, a poljski su jezik dobro savladale. Nakon povratka u Hrvatsku, u osječkom su Muzeju Slavonije počele stručno osposobljavanje, no sjećanja na sve što su doživjele i naučile u Auschwitzu nisu izbljedjela.

- I dalje smo čitale i proučavale memoare zatvorenika i neprestano samo u njima nailazile na mjesta koja smo fotografirale. Došle smo na ideju da ta mjesta simbolično povežemo memoarima i da damo drukčiji pogled na čitavu priču – objašnjava Sara.

Kako su praksu u Poljskoj počele krajem veljače, a završile sredinom srpnja, ondje su provele tri godišnja doba: zimu, proljeće i ljeto. Upravo to ih je inspiriralo da povežu svoje iskustvo promatranja mjesta koje se mijenja zajedno s prirodom i dobiva drukčiji oblik.

Nagrađene volonterke

- Kad naučiš kako to mjesto diše, shvatiš da je ono mnogo više od onog klasičnog vizualnog aspekta koji se nama predstavlja kroz filmove, kao da je uvijek u blatu, kiši, sivilu... – objašnjava Marija.

Svaka je fotografija popraćena i upotpunjena citatom iz jednog od pet memoara koji su dostupni i u GISKO-u.

POREKLO JEVREJA U SREMU

Piše Radovan Sremac

Od prve polovine 18. veka pa sve do Holokausta, Jevreji su činili nezaobilazan etnički element u svim gradovima Srema. Na području nekadašnje Sremske županije postojala je zabrana njihovog trajnog naseljavanja što je za posledicu imalo intenzivne mikromigracije iz jednog u drugo mesto, ali su se porodice često i vraćale u zemlju svog porekla i potom ponovo u Srem. Osnovni izvor podataka za utvrđivanje porekla porodica jesu jevrejske matične knjige. Za Vukovar postoje sve tri vrste matice i to od 1850. godine. Matične knjige Iločkog rabinata sačuvane su za ceo period od njihovog vođenja: matice rođenih od 1837, umrlih 1855. a venčanih od 1856. godine. Za Sremskomitrovački rabinat postoje matice od 1869. do 1939. godine, dok Rumski rabinat ima naslabije očuvane matice i to sve tri vrste za period 1902-1934. godine. Slabo su očuvane i matice iz Zemunskog rabinata: rođeni od 1877. godine, i venčani i umrli od 1898. godine. Na području Srema živeli su gotovo samo Aškenazi, samo je u Zemunskom rabinatu bilo sefardskih porodica.

Na osnovu matičnih knjiga rođenih, venčanih i umrlih svih jevrejskih opština na teritoriji Srema (osim Vinkovaca) popisano je ukupno 1338 porodica od kojih se tačno poreklo moglo utvrditi za 720 odnosno u 54 % slučajeva. Najveći deo sremskih Jevreja doseljen je sa prostora današnje Mađarske, i to iz Bonjhada (31 %), zatim Budimpešte (6 %) i Baje (5 %) dok svi ostali gradovi ušestvuju sa 2 % ili manje. Zanimljivo da iz Bonjhada potiče čak 36 porodica u Vukovarskom i 19 u Iločkom rabinatu, dok u preostalim rabinatima ni jedna. To bi moglo da upućuje na održavanje veza sa zavičajem i doseljavanje na osnovu rodbinskih i prijateljskih veza.

Nešto manje od polovine porodica (45 %) potiče iz mesta sa područja današnje Srbije. U slučaju srpskih gradova potpuni primat uzima Bačka Palanka sa 15 %. Iz gradova u Hrvatskoj potiče 9 % porodica. Nešto manji procenat porodica (7 %) potiče sa područja Slovačke a zatim dolaze Rumunija sa tek 3 % i Češka i Ukrajina sa 2 %.

Ova situacija se odnosi na čitav 19. i početak 20. veka kada su bile i najintenzivnije migracije. Razlozi doseljavanja Jevreja na prostor Srema

primarno su ekonomske prirode, tj. u pitanju je trgovina. Međutim, analizom knjiga venčanih i rođenih, kod više od polovine bračnih parova ustanovljeno je da je mladoženja nakon venčanja napustio svoje rodno mesto ili svoje mesto stanovanja i prešao da živi kod supruge i tu zasnovao porodicu.

Intenzitet migracija se smanjio tokom prvih decenija 20. veka i doseljavanje iz udaljenih krajeva se svelo na pojedinačne slučajeve. Novi talas masivnih migracija započeo je sa nacističkim progonima Jevreja nakon 1933. godine kada u ove krajeve dolazi veći broj izbeglica.

O porodici profesora dr Joela Margalita (1933-2011)

Piše Radovan Sremac

Dr Joel Margalit (Janika Volberger) čuveni profesor i istraživač sa Univerziteta u Ber Ševi vodi poreklo iz ravne Bačke i ustalasalog Srema. Rođen je 1933. kao drugo dete u porodici Vilima Volbergera iz Debeljače i Margite Epštajn iz Šida. Pored njega, imali su i stariju ćerku Irenu – Rut rođenu 1930. godine. Dr Margalit je naučnu karijeru započeo na Biološko-pedagoškom institutu u Jerusalimu. Doktorirao je na *Hebrew University* istražujući buve i cece muve. Jedno vreme je predavao na univerzitetu u Americi da bi se potom vratio u Izrael i počeo da radi kao profesor i istraživač na Univerzitetu Ben Gurion u Ber Ševi. Učestvovao je u osnivanju i vođenju Centra za biološku kontrolu. Godine 1976. otkrio je način da se smanji populacija

komaraca i crnih mušica koji su prenosili smrtonosne bolesti. Budući da je na način bezbedan po prirodnu sredinu uspeo da sačuva milione života, dr Margalit je 2003. godine dobio prestižnu nagradu za doprinose u polju očuvanja životne sredine (Tyler Prize for Environmental Achievement). Svoja otkrića u kontroli insekata prenosioca bolesti širio je i na teritoriji palestinske uprave i Jordana. Preminuo je 2011. godine. IZ braka sa Miriam iza njega je ostalo dvoje dece, Ehud i Jael

Njegov otac Vilim Volberger, po struci zubar, rođen je u Novom Sadu 1900. godine u porodici Adolfa i Rozalije rođ. Hendler. Vilim se venčao 1926. godine sa Margit Epštajn (Šid, 1910 – Jerusalim, 1957). Kratko su živeli u Šidu da bi potom prešli u Čantavir. Na žalost, brak je kratko trajao pa su se Vilim i Margit razveli 1935. godine. Nakon razvoda Margit se vratila u Šid sa decom, a potom se zaposlila kao krojačica u Vinkovcima. Ponovo se udala 1941. godine za Izraela Nojmana iz Čantavira.

Početak rata Margita je sa drugim suprugom i decom dočekala u Subotici. Dvanaestog aprila Mađari su okupirali Bačku, nakon čega je započelo maltretiranje i ubijanje Jevreja i Srba. U septembru 1941. godine Irena – Rut i Janika – Joel su primljeni u školu u Suboticu ali su dva meseca kasnije zajedno sa svim Jevrejima izbačeni iz škole. Tada je u Subotici živelo oko 5500 Jevreja. Devetnaestog marta 1944. godine („crna nedelja“), Nemci su okupirali Mađarsku. U aprilu su odveli Joelovog oca, strica i očuha u tzv. radni jevrejski bataljon. Otac i stric su poginuli u Ukrajini na frontu, gde su ih naterali na minsko polje. Margit, Irenu – Rut i Janiku – Joela silom su odveli u geto, a zatim u sabirni logor Bačalmaš (Bácsalmás). Nakon tri nedelje 84 lica su ubacili u vagon a njih su kao poslednje uterali u poslednji vagon. Tri zadnja vagona otkočili su negde u Mađarskoj gde su stajali bez vode i hrane a potom ih odveli u logor Štrashof (Strasshof). Nakon nedelju dana „dezinfekcije“ smešteni su u tadašnji Lundenburg, danas Breclav (Češka), gde su ih dočekali esesovci sa kerovima. Tu su ih izabrali za poljoprivredne radnike za sudetsku oblast. Zajedno sa 25 Jevreja, njih troje su u vagonima stigli je u selo, tada Unter-Temenan a danas Poštornja, na imanje jevrejske porodice Lihtenberg koje je „dobio“ od nemačke vlade okružni gestapovac Franc Štangel. Smestili su ih u štali za stoku. Nakon bombardovanja krajem oktobra 1944. godine ponovo su ih uterali u vagon.

Noću 12. novembra stigli su na 4,5 km od logora Bergen-Belzen odakle su peške, putem između hiljade mrtvih tela, prošli do logora. Početkom aprila 1945. godine, dva dana pre oslobođenja Bergen-Belzena, sa oko dve hiljade Jevreja poterani su u vagon i odveženi u Terezienštat. Tamo ih je 8. maja 1945. godine u 7 sati uveče, oslobodila sovjetska vojska. Nakon oslobođenja iz logora, trebalo im je trinaest dana da raznim vozilima, kolima i pešice stignu u Suboticu i Čantavir.

Irena – Rut (na slici levo s majkom) je 1946. godine bez majčinog znanja emigrirala u Izrael. Margit i Janika – Joel emigrirali su dve godine kasnije, 1948. godine. Po dolasku u Izrael, Irena je uzela ime Rut a Janika ime Joel. Iz ljubavi prema svojoj majci, prema njenom imenu su uzeli prezime Margalit. Irena – Rut je u Haifi upisala fakultet ali se ubrzo udala i sa mužem preselila u Mađarsku.

Majka Joela Margalita, Margit Epštajn (na slici sa Joelom) je rođena u poznatoj i velikoj šidskoj i bačkopalanačkoj porodici. U Bačku Palanku se doselio njen čukundeda Josef Cvi Epštajn (1782-1878). Imao je sina Adolfa Ahrona (1820) i ćerku Tereziju (1830). Adolf se sa

suprugom i devetoro dece preselio u sremsko selo Erdevik gde je i preminuo. Njegov sin Jozef Epštajn (1855-1919) se preselio u selo Bingulu, odatle u Pavlovce kod Rume a potom u Šid. Josef je sa suprugom Helenom (1858-1933), imao sinove Bernata (1880), Gerzona Maksu (1882 –1941), Samuela (1887), Petra Bernharda (1892), Sigmunda (1894), Adolfa (1897) i Ignaca (1898), i ćerke Reginu (1884) i Terezu (1889). Gerzon Maksu Epštajn je bio po struci šumar. Bavio se trgovinom starim gvoždem i poljoprivredom na svom malom imanju u Šidu. Pored toga trgovao je hmeljom koji je izvezio u Čehoslovačku. Sa suprugom Katicom Fišer (1877-1937) imao je tri ćerke: Margit (1910-1957), Estiku Ester (1912-1961) i Iren (1915-1917). Nakon što je ostao udovac, Maksu se oženio sa Margitom Švajcer. Nakon upostavljanja tzv. NDH 1941. godine, Maksu je uhapšen i pretučen od strane ustaša zbog čega je ubrzo preminuo u Šidu. On je poslednji Jevrejin sahranjen na jevrejskom groblju u Šidu. Za to je Sresko načelstvo u Šidu izdalo specijalnu dozvolu, posebno zbog toga što je sahrana obavljena nedeljom. Njegova supruga Margita je uhapšena 1942. godine i potom ubijena u Jasenovcu.

Tetka, Joel Margalita, Ester Estika Epštajn udala se 1940. godine u Vinkovce za Maksu Adlera. Kada su Maksu ustaše ubile pod optužbom da je komunist, Estika je sa ćerkom Katicom došla u Šid. U toku hapšenja šidskih Jevreje jula 1942. godine, ona je zajedno sa ćerkom pobegla ispred ustaša. Uspela je da pređe u Novi Sad gde se skrivala čitavog rata. Posle rata Estika se udala za dr Ignaca Iru Singera, koji je bio lekar u Šidu. U tom braku je imala sina Aleksandra. Emigrirali su u Izrael 1949. godine. Ester Epštajn (Adler) je 1945. godine dala izjavu o zločinima ustaša i nacista u Šidu "Komisiji za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača u Vojvodini". Umrula je u Jerusalimu 1961. godine.

POLAKO NESTAJEMO ZAR NE?

Piše Jahile Jaša Kamhi, Kanada

Pažljivo pratim, odavde iz Kanade, sve što mi je dostupno i što se piše o Jevrejima Sefardskog i Aškenaskoga porijekla, koji su nekada živjeli u Bosni i Hercegovini u velikom broju.

Ne mogu da pišem o nama u prošlom vremenu, a moram, jer nas ima sve manje tamo u Bosni. Polako nestajemo, zar ne?

Naš se broj sveo na nekoliko stotina, uglavnom starijih osoba, koje ne govore ni Ladino ni Jidiš. Ne znaju naše molitve na Hebrejskom jeziku, a o poznavanju naše istorije, da i ne govorim.

I nemojte mi, molim vas, reći, da to nije tačno. Da taj i taj (ukupno četiri) može tečno pričati Ladino, i da održavamo molitve svakoga Šabata, samo onda kada nas ima dovoljan broj za vjersku službu! Preko ljeta prestajemo biti to što jesmo, jer nema ko da dođe na molitve!

Da, imamo gostujućeg Rabina, nekadašnjega sarajevskoga vunderkinda, koga se sjećam još iz tih njegovih mladalačkih dana. Sada je uvaženi i poštovani profesor, koji i dalje pljeni svojim znanjem i obrazovanjem. Nije li on glavna ličnost tužnoga filma o našem nestajanju, koji se zove *El Ultimo Sefaradi (Posljedni Sefard)*?

Ko je kriv za sve to što nam se desilo i dešava?

Ja ne znam, a vi?

Na žalost, znam da neće baš svima biti žao što polako nestajemo iz Bosne, ali ja ne govorim o njima. Ja govorim o onim dobrim, pametnim i ušenim ljudima svih vjera koji su uvijek poštovali svoje sunarodnjake, koji su se tako dobro snalazili u svim mogućim poslovima, i zbog toga stekli poštovanje i ugled, na svim poljima djelatnosti.

Da li će ih Bosna sve na kraju, ipak, zaboraviti, ne znam. Ali znam da se bosanska istorija neće moći pisati, a da se ne spomenu imena stotine ljudi jevrejskoga porijekla koji su ugradili svoj život i znanje u ono što danas zovemo Bosna i Hercegovina. Svako izbjegavanje, namjerno ili slučajno, biti će nepotpuna istorija te zemlje, u koju smo došli još početkom šesnestoga vijeka!

I nije ovo ni žalopojka za prošlim vremenima, ni molba za pomoć.

Ovo je samo tužna priča o jednom narodu, sve više i više zaboravljenome, koji nestaje sa prostora zemlje koju su stoljećima gradili, i uzdizali do visina.

Polako i neizbježno odlazimo u zaborav, koji nismo željeli, ali nam se desio, iz ovih ili onih razloga.

Polako nestajemo sa prostora koji smo tako snažno voljeli.

I to će malo ljudi razumjeti. Kao sto mnogi nisu nikada u potpunosti razumjeli Nas, koji polako idemo ka zaboravu.

MUZIKA I REČ - DUŠAN MIHALEK

U studiju M nije bilo dovoljno mesta za sedenje za sve one koji su želeli da iskažu poštovanje Dušanu i njegovom delu

Piše M. Fogel

U prepunom Studiju M Radio Novog Sada, u programu uživo, 27. oktobra ove godine, promovisana je knjiga Dušana Mihaleka „Muzika i reč“. U knjizi se mogu naći tekstovi koji su napisani još pre pedeset godina, pa do današnjih dana.

Muzikolog magistar Dušan Mihalek, nije se zadržao samo na muzičkim temama. Pišući o kompozitorima i njihovim delima iz prohujalih vremena, isto tako je pisao o savremnim kompozitorima, ne zaobilazeći društvene promene devedesetih godina prošlog veka, koje je i sam iskusio na svojoj koži.

Dušanova mladost vezana je za Novi Sad, a studije na Fakultetu muzičkih umetnosti u Beogradu. Njegova uspešna profesionalna karijera obuhvata mnogo širi prostor od Novog Sada, gde se vratio posle završenih studija. Dušan je jedan od poslednjih vitezova jugoslovenske muzičke scene, pre nego što je doživeo debakl od strane onih koji nemaju veze sa muzikom, ali su politički bili na liniji nacionalizma, koji je Dušanu uvek bio stran. Ko zna dokle bi to išlo tako, da 1991. nije bio prinuđen da sa porodicom napusti jugoslovenski prostor i preseli se u Izrael.

U Izraelu, kada su zlobnici pomislili da je Dušan zauvek smaknut sa društvene scene, kao feniks iz pepela, Dušan je sa još većom energijom prionuo na posao koji je najbolje znao. Proučavao je i istraživao rad jevrejskih kompozitora bivše i nove domovine. Pošto je krajem 1992. godine, pobeđio na konkursu 40 ruskih doktora nauka (konkurs je bio za muzikologa – novog useljenika) – izabran je na mesto direktora Izraelskog muzičkog centra, izdavačke kuće nota izraelskih kompozitora pri Savezu kompozitora i na tom mestu se nalazio od 1993. do 2005.

O Dušanovom profesionalnom i privatnom iskustvu možete pročitati u Književnom dodatku Mosta, u kome objavljujemo jedan deo iz knjige Muzika i reč, naravno, uz saglasnost autora.

No, vratimo se promociji održanoj u Studiju M u Novom Sadu.

Jovanka Beba

Stepanović je suvereno i toplo vodila razgovor sa autorom i Dušanovim kolegama i prijateljima Rafetom Rudijem, kompozitorom i dirigentom iz Prištine i Oskarom Pandijem.

„Oskar Pandi me je naučio svemu što znam o radiju i radiofoniji. Bio je briljantan muzički urednik, jedini u celoj Jugoslaviji koji je izabran za direktora radio-stanice. Napravio je od Radio-Novog Sada stanicu svetskog formata, koja je dobila sve četiri najznačajnije manifestacije Evropske radio-unije. Naše prenose pratile su stotine radio-stanica od Pekinga do Njujorka. Zahvaljujući RNS popularnost su stekli Janika Balaž, Zvonko Bogdan, Đole Balašević, Ivo Pogorelić, Ivo Josipović, Mitar Subotić Suba i mnogi drugi. Podlo su ga smenili 1991. zbog njegovog neslaganja sa politikom Slobodana Miloševića - kao i mene. Zahvalan sam mu za izgradnju dela (parčeta) moje ličnosti“, rekao je na prenosu uživo Dušan Mihalek.

Mala digresija, moram da vam otkrijem nešto intimno o Dušanu. Duško nikad nije položio vozački ispit, zato ga i dan danas neki vozaču!

Profesorka dr Jasmina Janković, koja je prisustvovala promociji, sažela je svoje utiske, a i sećanja, u nekoliko redi. Pre svega sećanje na snimak najdirljivije heruvimske pesme Stevana Mokranjca sa takmičenja u Langolenu, gde je hor osvojio prvu nagradu, a u kome je tada pevala cela Dušanova porodica, mama, tata, supruga Zlata. U tom trenutku Dušan zavetuje porodicu „Želim da me sahranite sa ovom pesmom, ovim snimkom, gde pevamo svi zajedno.“

Na kraju programa Dušanu su poklonjeni svi njegovi snimci, koji su brižljivo sačuvani u arhivi Radio Novog Sada. Dvadeset godina rada Dušan je poneo u novu domovinu, ne zaboravljajući staru, kojoj se uvek vraća.

NIJE MOGLO U SRBIJI, MOŽE U IZRAELU

Doktor **Vukašin Jovanović** (29), poreklom iz Prizrena, **UĆI ĆE U ANALE SVETSKE MEDICINE**: Srbin na putu da zaustavi neizlečivog Parkinsona, a nije mogao da se zaposli u Srbiji!, naslov je koji je objavljen u srpskim medijima.

No, tu su izraelski naučnici, koji su shvatili značaj istraživanja mladog doktoranta. Studiju je finansirala Izraelska naučna fondacija, a bila je deo doktorske disertacije dr Jovanovića na Medicinskom fakultetu Univerziteta “Ben Gurion” u Izraelu, u laboratoriji profesora Kloda Brodskog.

Zahvaljujući njoj, Vukašin je dobio priliku da se usavršava na američkom Nacionalnom institutu zdravlja u Merilendu, u laboratoriji dr Ilijasa Singeca za preklinička ispitivanja na matičnim ćelijama, koje je vodeće mesto u svetu za ovu vrstu istraživanja.

Otkriće dr Vukašina Jovanovića izazvalo je veliku pažnju stručnjaka. Proteini Bmp5 i Bmp7, koje je pronašao, doprineće lečenju neizlečivih bolesti, pre svega značajno će doprineti lečenju Parkinsonove bolesti uz pomoć matičnih ćelija.

– Naučnici danas mogu da prevedu bilo koju ćeliju odraslog čoveka u matičnu ćeliju – kaže dr Jovanović. – Aktiviranjem određenih gena, ćelije, poput onih iz kože ili krvi, postaju matične ćelije. Tokom mog doktorata u

Izraelu, koristeći genetski modifikovane miševе, otkrio sam novu ulogu specifičnih proteina Bmp5 i Bmp7, u embrionskom razvoju ovih neurona. Trenutno u američkoj laboratoriji, u saradnji sa naučnicima iz Austrije i SAD, pokušavamo da matične ćelije prevedemo u različite tipove ljudskih ćelija, kao što su ćelije mozga, jetre, pankreasa, srčanog mišića... Očekujemo da nam to omogući upotrebu ovih ćelija za lečenje neurodegenerativnih bolesti, dijabetesa, infarkta srca, ciroze jetre kao i drugih zasad neizlečivih bolesti.

Iz ovog sažetog objašnjenja dr Jovanovića, posebnu pažnju nam je privukla mogućnost da se poboljšaju funkcije mozga. Njemu i njegovim kolegama želimo da što pre primene u praksi rezultate svojih istraživanja, bar u našem najbližem okruženju. M.F.

AFORIZMI Razmišljanja jednog političara

Kada sam bio mali nisam slušao savete roditelja. Kada sam odrastao, postao sam političar, sad ne slušam nikog!

Lako ću ja sa državom, ne znam šta ću sa narodom.

Narod nema poverenja u mene, mora de je moja žena tu umešala prste.

Ne verujem ni ja narodu, pa smo kvit!

Glasajte za mene, i onako moj glas za vas ništa ne vredi, a za mene puno znači.

HOTELSKI MARIFETLUK U IZRAELU

(Moše Gilad, HaAretz)

Noć u hotelu Leonardo u Tiberijasu je tri puta skuplja nego u istom lancu hotela u Barseloni, a dvostruko je skuplja nego u Cirihi. Kako se takmičenje Evrovizije približava, sumanute cene za hotele u Tel Avivu pobijaju sve rekorde.

Uoči Evrovizije, provera cena hotela u Tel Avivu od 14. do 18. maja pokazuje da su mnogi gradski hoteli već puni. Nema šanse da pronađete mesto u hotelima "Carlton", "Renaissance", "Crown Plaza" ili "Royal Beach". Nema mesta u hotelu David Intercontinental. Hoteli, koji još uvek imaju mesta, postavljaju sumanute cene: na primer, soba u hotelu Hilton stoji sredinom maja 2200 šekela po noći (1 €=4.2 šekela), u Sheraton-u 2695, u Nordau-u 2295, u Herbert Samuel-u 2700, u Coco 1800, u Gilgalu - 2.154, a u hotelu Alma - 2.965 NIS. Za jednu noć, ne na nedelju dana.

Ove godine, kako se pretpostavlja, Izrael će pobiti sve rekorde i prihvatiti 4 miliona turista. Ali da li ova činjenica opravdava takve visoke cene? Da li zbog toga gubimo još više turista? Evo osam mogućih odgovora na pitanje zašto u Izraelu postoje tako skupi hoteli:

1. Potražnja je velika, a nedostaju hotelske sobe.
2. U Izraelu su veoma visoke cene za nekretnine.
3. Regulacija (kosher, spasavanje u bazenima, itd.) zahteva dodatne troškove.
4. Troškovi života u Izraelu su jedni od najviših na svetu, a to utiče na hotele.
5. Stabilnost šekela ne omogućava niže cene.
6. Visoke plate u Izraelu zahtevaju povećanje cena.
7. Visoke cene su opravdane činjenicom da hoteli gube prihod tokom terorističkih napada i neprijateljstava.
8. Marifetluk vlasnika hotela.

Koji od ovih odgovora je tačan?

Da bih shvatio razliku u cenama između Izraela i ostalih zemalja, izabrao sam da uporedim slučajni datum - vikend na jesen.

Ne u Tel Avivu ili u Jerusalimu, već u Tiberijasu, gde, blago rečeno, nema velikog broja turista. U hotelu Leonardo Plaza u lancu "Fatal", traženo mi je 941 šekela za noć. Hotel istog lanca u Milanu je - 358 šekela, u Berlinu - 286 šekela, u Budimpešti 299 šekela, u skupom Cirihi - 563 šekela, a u Barseloni - 337 šekela.

Kako može biti da hotelska soba u Tiberijasu košta 300 odsto više od sobe u istoj mreži u Barseloni i dvostruko više nego u Cirihi? Pošto je hotelski lanac "Fatal" izbegao da odgovori na ove činjenice, odlučio sam da proverim druge hotele - možda je situacija drugačija.

U Sheraton-Tel Avivu, noć je 1139 šekela, u Milanu - 857 šekela, u Berlinu i Cirihi - 565 šekela, au Barseloni samo 394 šekela!

Nekada se smatralo da će privatni stanovi koje iznajmljuje lanac Airbnb rešiti problem visoke cene hotela u Izraelu, ali se ispostavilo da su se cene podigle skoro do nivoa hotela.

Predsednik Izraelske asocijacije hotela, Amir Hajek, krivi praznike, visoke troškove života, visoke opštinske takse i visoke zarade. A takođe infrastrukturu i nemogućnosti pružanja transporta turista.

Međutim, poređenje cena između Ciriha i Tel Aviva odbacuje sve ove argumente. Troškovi življenja na tom području su 60 odsto veći nego u Tel Avivu, najam je 54 odsto skuplji, a cene u restoranima porasle su za 45 odsto. Štaviše, troškovi korpe za prehrambenu industriju u Cirihi su 90 odsto veći nego u Tel Avivu.

Međutim, sredinom januara, Sheraton u Cirihi nudi noć za 565 šekela, a hotel sa 4 zvezdice može se rezervisati za 390 šekela. A sve ovo je u gradu gde su cene mnogo veće nego u Tel Avivu. Gde je odgovor? Očigledno, u paragrafu broj 8 - Marifetluk!

DONACIJE

500 NIS, **Ilana Štajn** za HOJ

50 NIS, **Milan Špicer** za HOJ

FUDBAL NIJE SAMO ŠORANJE LOPTE

21 novembar 2018.

Novoformirano takmičenje UEFA, Liga nacija, započelo je ovog septembra, a u prva dva kola viđeno je zaista dosta uzbuđenja. Izraelski tim je silovito krenuo sa dve pobede, nad Škotskom i Albanijom, ali su nam se pobeđeni revanširali u uzvratnom susretu.

Oni koji prate fudbal, verovatno su zapazili običaj da fudbaleri pred početak meča izađu na teren držeći mališane za ruku. Tako je bilo i na uzvratnoj utakmici sa Škotima.

Dok je intonirana himna Izraela, duvao je jak vetar, temperatura je bila veoma niska i deca su počela da se tresu od hladnoće. Primetivši to, naši igrači su poskidali svoje jakne, ogrnuli mališane ispred sebe, izmamivši aplauz celog stadiona, a i divljenje celog sveta.

Napred naši!

Vic poslao **Aleksandar**

Zašto žene ne mogu biti fudbalski komentatori?

-Koliko žene mogu brzo da pričaju, igrači ne mogu toliko brzo da igraju.

VERSKI FORUM ŽENA protiv RADIO KOL BA RAMA

Piše Milan Fogel

Poznato je da u pravnom sistemu Izraela Deklaracija o nezavisnosti iz 1948. zamenjuje ustav, kao najviši zakonodavni akt. U Deklaraciji je predviđena „apsolutna ravnopravnost socijalnih i političkih prava svim građanima“.

Time je obezbeđena i pravna ravnopravnost za verske zajednice, koje imaju svoje zakone po *Halaha*. I tu nastaje paradokslani problem. Naime, religiozne partije zastupaju stav da samo egalitarni sistem – jednakost pod kontrolom muškaraca – obezbeđuje primenu *halaških* normi, a to znači odvajanje muškaraca i žena.

Pre pet godina Verski forum žena podneo je tužbu protiv Radia Kol BaRama iz Bnei Braka (mesto naseljeno uglavnom ortodoksnim vernicima), zbog diskriminacije žena u njihovom programu.

U našem društvu, gde očigledno egzistiraju dva pravna sistema, verski i civilni, pomenutom tužbom pred Vrhovni sud je postavljeno suštinsko pitanje ravnopravnosti svih građana Izraela. Na pomolu je bio presedan, presuda koja može imati dugoročne posledice za pravni sistem zemlje. Niži sud je prvo počeo da se bavi pitanjem da li Verski forum žena uopšte može da podnese takvu tužbu, odnosno, da li je Forum kao takav ugrožen i da li predmet tužbe ukazuje na kršenje osnovnih konstitucionalnih prava predviđenih vrhovnim zakonskim aktom – Deklaracijom. Posle niza pravnih peripetija, i upornosti žena iz verskog foruma, odobrena je tužba Verskog foruma žena, čije rešavanje prelazi na Vrhovni sud.

No, ta odluka izaziva novu zabrinutost ortodoksne verske zajednice, između ostalog i zbog zahteva učenika ješiva da se stvore okviri visokog obrazovanja koji razdvajaju muškarce i žene. Zatim pitanje civilnih i mešovitih brakova, razvoda neuspelih brakova, koji je samo u retkim slučajevima završen pred civilnim sudom, a mnogi brakovi i dalje formalno postoje, jer Rabinski sud nije dozvolio razvod, i još mnogo drugog.

Još bi neko mogao pomisliti da imamo nešto protiv vernika. Nemamo, ali to ne znači da smo spremni da prihvatimo poniženja koja nam se indirektno (a i direktno) serviraju. Da ne dužimo, 2018. godine, Okružni sud u Jerusalimu je odlučio da Kol BaRama plati štetu Verskom Forumu Žena jedan milion šekela, koji će biti upotrebljen za osnaživanje prava žena vernika.

Koliko će se poštovati ova presuda, kakvog će to imati uticaja na odnose muškaraca i žena u verskim zajednicama (gde muškarci vode glavnu reč, a to znači svuda), to ćemo tek videti.

RABIN ALKALAJ ILI TEODOR HERCL

FROM BALKAN NATIONALISM TO ZIONISM: WAS THE JEWISH STATE BORN IN SERBIA?

Israelis are increasingly heading to the Balkans for leisure and adventure. But our history with Serbia goes back a lot farther.

BY RONEN SHNIDMAN / NOVEMBER 3, 2018 05:19

Piše Ronen Šidman/Izvod/ priredio M.Fogel
Već smo pisali o poseti Ruvena Rivlina, predsednika Izraela, Srbiji, kojom prilikom je u Zemunu svečano naimenovana jedna ulica po Teodoru Herclu. Domaći mediji u Izraelu nisu posvetili previše pažnje ovom događaju, ali su se našli i oni koji su postavili pitanje otkud se Srbija odlučila za taj korak.

Srpski mediji su bili u povoljnijem položaju, jer su unapred dobili objašnjenje o čemu se radi, a tome pišemo u ovom članku.

Da odmah kažemo, da u Zemunu već postoji ulica koja nosi ime rabina Jehude Ben Šlomo Haj Alkalaja, preteče cionizma, ulica Rabina Alkalaja. Opšte je uvreženo mišljenje da je idejni tvorac moderne države Izrael Teodor Hercl, prvi predsednik Prvog Cionističkog kongresa, održanog u Bazelu 1897. Herzl je nakon završetka kongresa zapisao: *“U Bazelu sam utemeljio jevrejsku državu. Kad bih to danas rekao naglas svi bi mi se smejali. Za pet godina možda, a za pedeset sigurno, svi će to uvideti.”* Tako je i bilo.

Teodor Hercl je napisao dve knjige u kojima je izneo svoje ideje o jevrejskoj državi:

Der Judenstaat (Država Jevreja) i
Altneuland (Stara zemlja, nova zemlja).

Osnovna ideja Teodora Hercla bila je okupljanje jevrejskog naroda u jednoj zemlji. Koja bi to mogla da bude zemlje, u početku je bila dilema.

Rabin Alkalaj

Teodor Hercl

Za razliku od Hercla, rabin Alkalaj jasno se opredelio za zemlju predaka, a potporu za svoju ideju imao je u biblijskoj molitvi Šma Israel – Čuj Izraelu, koja je uobličena u knjigu izdatu još 1834. u Beogradu. Na kraju je i Teodor Hercl prihvatio povratak na brdo Cion, odakle potiče i naziv Cionistički pokret. Rabin Alkalaj je za života napisao 53 knjige i publikacije. Iako po opredeljenju jevrejski teolog, rabin Alkalaj je pisao: „Naša sveta zemlja biće zemlja slobode, slobodni će biti svi stanovnici, bez obzira na veru i narodnost“ Alkalaj je predvideo i jedinstveno telo, koje bi trebalo da bude neka vrsta nacionalnog kongresa, koji će nadgledati opšti povratak jevrejskog naroda u zemlju svojih predaka. Predvideo je da će u budućoj državi postojati političke stranke različitih pogleda na svet i da nije moguće da svi Jevreji imaju ista shvatanja. Zagovarao je jedinstvo naroda, ali nije živio u zabludi. Pisao je: Lakše je pomiriti dve države, nego dva Jevrejina“ (Hronika jevrejske zajednice u Zemunu – Danilo Fogel)

Zašto ističemo da je Rabin Alkalaj imao veliki uticaj na ideje Teodora Hercla? Prvo, Teodorova porodica potiče iz Zemuna, gde je rabin Alkalaj vršio obrednu službu pola veka (1825 – 1874.). U Zemunu su živeli Teodorov deda i baba, a tu je rođen i Teodorov otac Jakob. I deda i otac su bili aktivni u verskoj službi, iako danas mnogi

istoričari tvrde da Teodor Hercl potiče iz sekularne porodice.

Tako je dobar deo svojih ideja o sakupljanju Jevreja i osnivanju države Izrael, Hercl, koji je rođen u Pešti (1860.), začeo upravo u tadašnjoj Srbiji, pod uticajem rabina Alkalaja. Pošto je upravo rabin Alkalaj začetnik ideje povratka Jevreja u Erec, možemo slobodno reći da je u velikoj meri uticao na kasnije Herclove ideje i razvoj svetskog cionizma. Dosledan svojoj ideji, rabin Alkalaj se sa suprugom preselio u Jerusalem, gde je nekoliko godina kasnije umro – 1878.

Neki istoričari navode Aferu Drajfus, kada je 1894. francuski oficir jevrejskog porekla lažno optužen da je Nemačkoj odavao vojne tajne, presudno uticao na Herclov stav o potrebi stvaranja jevrejske države, čime bi Jevreji, između ostalog, bili zaštićeni po međunarodnom pravu.

No, to nije toliko bitno, koliko aktivnost Teodora Hercla, koja je za razliku od Rabina Alkalaja imala više uspeha među ne-jevrejskim političkim elitama u Evropi, dok je istovremeno Teodor stvorio cionističku strukturu unutar jevrejske zajednice.

Nije prošlo puno vremena kada je Balfurova deklaracija, kako je nazivamo, 1917. stvorila međunarodnu podlogu za obnovu države Izrael. Na žalost, Teodor Hercl nije doživeo da vidi prvo priznanje prava jevrejskog naroda na sopstvenu državu, umro je 1904. u 44. godini života.

Sigurno ste znali puno više o Teodoru Herclu, ali verujemo da je sada sasvim jasno zašto je Srbija odlučila da nazivom ulice oda poštovanje utemeljitelju moderne države Izrael.

Sinagoga u Zemunu, podignuta 1850.

Foto J. Rakita

EUGEN VERBER DOBIJA ULICU U BEOGRADU

Piše Gordana Radisavljević-Jočić
Na predlog Mirjane Belić-Koročkin-Davidović i Radivoja Davidovića, autora Monografije *Eugen Verber, glumac, prevodilac, judaista...* odbornici Skupštine grada Beograda na sednici održanoj 21. 12. 2018. godine doneli jednoglasnu odluku da ubuduće jedna ulica na opštini Voždovac, u Jajincima, ponese ime Eugen Verber.

To će biti 17-ta ulica u Beogradu koja nosi ime po znamenitim ličnostima iz jevrejske zajednice Beograda o kojima su Radivoje i Mirjana objavili knjigu pod nazivom „Od Daviča do Čelebonovića - Ulice beogradskih Jevreja“ (2010. godine).

Eugen Verber je na prostoru bivše Jugoslavije slovio za najvećeg poznavaoца biblijske literature i istorije jevrejskog naroda, vrsnog prevodioca sa međunarodnim ugledom sa hebrejskog, jidiša, aramejskog, nemačkog, mađarskog i drugih jezika. Proslavio se prevodima knjiga *Talmud, Kumranski rukopisi iz pećina kraj Mrtvog mora, Kršćanstvo prije Krista?, Kabala i njena simbolika, Biblijske priče, Uvod u jevrejsku veru, Jevrejske narodne bajke, Dibuk* i književnih dela: *Sedam kćeri bez miraza, Mravinjak, Mađioničar iz Lublina, Starinska priča.*

Važio je za „tiražnog“ prevodioca koji je za svoje prevode dobijao najveće honorare, ali toliko da nikada nije platio porez na lične prihode. U jednom intervjuu otkrio je da je najbolje zaradio kada je sedamdesetih godina sa srpskohrvatskog preveo na hrvatskosrpski jednu reklamu za neki deterdžent. Kao glumac je zahvaljujući odličnom znanju nemačkog jezika, najčešće, igrao likove nemačkih oficira u domaćim filmovima i TV serijama. Glumačku

karijeru ostvario je u pozorištima od Novog Sada, preko Sarajeva, Banjaluke do Niša i Beograda, a poslednju ulogu odigrao u Beogradskom dramskom pozorištu. Uz sve to bio je angažovan u zajednici jevrejskih opština gde je bio autoritet za judaistiku. Obavljao je posao sudskog tumača za hebrejski jezik. Kao profesor po pozivu predavao je hebrejski jezik na Filološkom fakultetu u Beogradu i Sarajevu i postao član Svetskog naučnog društva za jevrejske nauke.

Autori Monografije *Eugen Verber, glumac, prevodilac, judaista...* Mirjana Belić-Koročkin-Davidović, urednica lista „Politika“ i njen suprug novinar i publicista Radivoje Davidović vode čitaoca kroz biografiju i stvaralaštvo čoveka čiji bi život u Americi, odavno bio prenesen na veliko platno. Rođen je u Subotici, odrastao u Novom Sadu. Uspeo je da izbegne novosadsku raciju, odlazi u Budimpeštu gde je jedno vreme radio kao zubni tehničar, da bi 1943. godine bio deportovan na Istočni front. Kao zatvorenik, radio je najteže poslove. Sa Crvenom armijom dolazi u Jugoslaviju i priključuje se Narodnooslobodilačkoj vojsci. Svoje jevrejsko ime Zisman – što u prevodu znači sladak čovek – zamenio je imenom Moša još početkom četrdesetih godina 20.veka kada je bio član omladinske cionističke organizacije Hašomer hacair u Novom Sadu. Umro je 1995. u Beogradu u 72. godini života.

STARO SAJMIŠTE MEMORIJAL

Ne sme se dozvoliti poigravanje i nipodaštavanje žrtava, kao što je to urađeno sa Jasenovcem i brojnim drugim stratištima.

Dok i ovo mesto ne budemo dostojno obeležili, bez ikakvih igara, vrlo je upitno da li imamo pravo da drugima spočitavamo, pametujemo...

Piše **Veran Matić**, član Komisije za Staro sajmište / Izvod

Više od deset godina mislio sam da učestvujem u jednom nacionalno i globalno nedvosmisleno važnom i činjenično potvrđenom projektu: priči o zločinima na Starom sajmištu u centru Beograda. Iako mi nikada nije padala na pamet kao moguća, kao da je ova dilema preovladala u periodu naše bliske prošlosti, te da još uvek treba da

dovodimo u pitanje egzaktno dokumentovana sećanja i činjenice vezane za zbivanja na Starom sajmištu, od 1941. do 1945. godine. Velika većina građana Beograda i Srbije nema nikakvu ideju da je na tom mestu bio nemački Judenlager Semlin, u kojem je u periodu od decembra 1941. do maja 1942, ubijeno preko 6.000 žena, dece i starih, bolesnih, beogradskih i srpskih Jevreja. Pre toga je do novembra sa lokacije Topovske šupe u smrt odvedeno preko 5.000 muškaraca Jevreja i oko 1.500 Roma... (U maju je izvesni šef Gestapoa poslao telegram u Berlin da je Beograd prvi judenrein grad...).

U isto vreme, kada je reč o oslobodilačkom pokretu, prema broju Pravednika, možemo se ponositi ponašanjem građana Srbije, kao što treba da se sramimo onih koji su pripadali kolaboracionističkom pokretu. Potom je u Prolaznom logoru nastradao veliki broj (od 10.000 do 25.000) najviše Srba, npr. sa Kozare, patriota, itd., ali i pripadnika drugih naroda iz regiona.

Kada se pogleda sadržaj medija u proteklih dvadesetak godina, reklo bi se da je publicitet na strani kvilinga, kroz pokušaj revizije istorije, dok kada je reč o žrtvama, imamo samo velike reči, ali ne i gradnju memorijala i edukativnih programa koji bi u prvi plan programa stavili najbolje strane naše istorije, oslobodilačkog, antifašističkog pokreta i solidarnosti sa Jevrejima, Romima, itd... Kada bi neko gledao sa strane, mogao bi da zaključi da postoji dvoumljenje da li su vrednosti antifašizma bile ispravna većinska odluka.

Komisija za Staro sajmište je bila na gradskom nivou, a zakon se pisao u okrilju Ministarstva za rad... I ubrzo smo svi bili iznenađeni jednom od prvih verzija koja je govorila o Ustanovi spomen žrtve, a ne o Memorijalnom centru Staro sajmište, a u preambuli se govorilo o sećanju na albansku golgotu, srpskoj slobodarskoj tradiciji i vidovdanskoj etici žrtve, i o podvigu koje istorijskom delovanju srpskog naroda daje smisao i ukazuje na svest zavetne obaveze prema slavnim precima, kao naroda malog po broju, a velikog po istorijskom karakteru, itd...

Obilazeći često ovaj prostor, a uvređen najavama zabavnih događaja u Spasićevom paviljonu, često sam slao informacije Efraimu Zurofu, direktoru Simon Vizental centra, koji je potom javno reagovao, nastojeći da umanjí skrnavljenje ovog prostora. Kada sam uočio napušten prostor koji je nekada bio deo Turskog paviljona, u kojem je u vreme logora

bila mrtvačnica, zatražio sam od opštine Novi Beograd da sredimo taj prostor i u njemu napravimo kancelariju budućeg Memorijala, sa idejom da time počne izgradnja Memorijala i pre velikih odluka o celom prostoru. Tadašnji predsednik opštine Novi Beograd bio je veliki poklonik ideje da se na tom prostoru napravi Memorijal. Međutim, već u istoj nedelji, dobio sam informaciju da je taj prostor direktor Poslovnog prostora Novi Beograd izdao nekom privatniku za restoran. I dobili smo restoran So i biber koji je i danas na istom mestu, u prostoru mrtvačnice mesta Holokausta i preko puta Spasićevog paviljona, bolnice u kojoj se uglavnom umiralo, a manje lečilo, u kojoj su se organizovale svadbe i druga veselja... Danas je i na tom mestu restoran.

Kada se pojavio problem sa činjenicom da je drugo mesto stradanja koje je prethodilo mestu Holokausta na Starom sajmištu, Topovske šupe, pred dozvolom za izgradnju mesta zabave, najvećeg šoping mola u Evropi, kako je najavljivano od investitora Delte, predstavnici Komisije su se konsenzusom usprotivili da se postojeći prostor memorijala - dve zgrade bivše kasarne i prihvatnog logora - ruše i izmeštaju. (Tada je predstavnica Zavoda za zaštitu spomenika kulture Beograda razotkrila da su predstavnici Jevrejske opštine Beograd i romske zajednice već dali odobrenje Delti za izgled šoping mola kakav postoji kao idejno rešenje ...) Tek posle ovog saznanja, na Komisiji je traženo da Savez jevrejskih opština Srbije, kao i romska zajednica, povuku ovu saglasnost jer je naglašeno da taj prostor ne sme da bude podređen prostoru zabave, već upravo obrnuto, da idejna rešenja poštuju prostor sećanja i da se tome prilagode.

Posle ovih događaja, ubrzavaju se i događaji vezani za novi Zakon. Komisija dobija novu verziju Zakona, u kojoj deo sporne preambule postaje član zakona, što je još apsurdnije...

U Memorijal je planirano unošenje Muzeja genocida sa svim svojim kontroverznim nasleđem. Nije predviđena najšira autonomija-nezavisnost Muzeja Holokausta (jer to zahteva ono što se dogodilo na ovom prostoru, a to je ime Judenlager Semlin i gotovo potpuno uništavanje jevrejske zajednice u Beogradu-Srbiji), pomoć za Muzej Porajmosa, jer je romskoj zajednici neophodna velika podrška, za razliku od

jevrejske zajednice koja ima i artefakte i sredstva, odnos sa Muzejom genocida, itd...

Mislim da je, paralelno sa pisanjem zakona, neophodno predvideti sve moguće odnose unutar Memorijala, kako bi se omogućilo efikasno funkcionisanje, trajno zaštitile autonomije, a kao krovna insitucija koju bi imenovala Vlada Srbije bi bio upravo Međunarodni savet, koji bi predstavljali autoriteti, uz Milana Koljanina i još neke druge bitne domaće najveće autoritete za ovaj Memorijal, bez čije potvrde nije moguće doneti nijednu bitnu odluku kako bi se sprečile sve politizacije, moguće revizije istorije zbog promene vlasti, ili slično.

Više godina trajalo je iseljavanje centralne kule u kojoj su bili ateljei umetnika. I kada je završeno iseljavanje, gradska vlast nije obezbedila prostor, u koji se uselila jedna romska porodica. I danas je to jedan od glavnih problema (više alibi) za nastavak radova. Grad ne želi da se pozabavi rešavanjem problema ove porodice, a nasilno izbacivanje nanelo bi štetu misiji i funkciji ovog prostora. Isto tako, Italijanski paviljon, Češki paviljon imaju svoje stanare, mali broj njih, ali gradska vlast nije sa punom rešenošću i osmišljenim planom ušla u ovaj posao, tako da je i dalje nepoznanica kada će biti iseljeni i oslobođeni za rekonstrukciju, prvenstveno radi zaštite, ali i za privođenje muzeološkoj, memorijalnoj, edukativnoj, naučno-istraživačkoj, molitvenoj svrsi.

Kako stvari sada izgledaju, kada je reč o ovom važnom Memorijalu, načekaćemo se ako se ne primeni isti mehanizam koji je primenjen preko reke, na prostoru na kojem se nalazi Beograd na vodi. Desetine hektara je raščišćeno za godinu dana i svi objekti na tom prostoru kroz lex specialis papirološki su sređeni i predati investitoru za samo godinu dana.

A kada je u pitanju slučaj Starog sajmišta, koji je vlasnički mnogo jednostavniji poduhvat, nema rešenosti koja bi rezultirala time da se u kratkom vremenskom periodu omogući izgradnja Memorijala Staro Sajmište, pod nadzorom svetskih autoriteta, kako bi se izbegla bilo kakva mrlja koja bi mogla biti naneta rehabilitacijama kvislinga, ratnih zločinaca, saradnika okupatora, itd... Ne sme se dozvoliti poigravanje i nipodaštavanje žrtava, kao što je to urađeno sa Jasenovcem i brojnim drugim stratištima.

Upravo obrnuto, ovakva mesta - od Banjice, Jajinaca, Kragujevca, itd., moraju da odražavaju pijetet prema žrtvama i da budu nedvosmislen antifašistički putokaz,

patritoizam i pripadništvo pozitivnoj svetskoj koaliciji u oba svetska rata. Bez ikakvih dodatnih uslovljavanja sa povezivanjem sa mitovima i predstavama koje nemaju činjenička uporišta. Dok i ovo mesto ne budemo dostojno obeležili, bez ikakvih igara, vrlo je upitno da li imamo pravo da drugima spočitavamo, pametujemo, i kada se upotrebljavaju autentični argumenti. U isto vreme, ovaj prostor mora ostati neopterećen političkim i drugim interesima, kojima bi se kompenzovali drugi interesi na drugim prostorima. Ničim se ne smeju kompromitovati činjenice koje su same po sebi zastrašujuće i koje govore o tome da moramo učiniti sve da se nikada više ne dogode, a prvi korak je da se saopšti puna istina o tome šta se dogodilo na ovom prostoru, bez ikakvog preterivanja i funkcionalizovanja. Same činjenice su dovoljno zastrašujuće.

ŽIDOVSKO GROBLJE PAKRAC

05/11/2018 BY ADMIN

Posjet pakračkom židovskom groblju

Danas smo se sasvim nenadano našli u malom ali dobrom društvu pripadnika židovske zajednice koji su zadnjih nekoliko dana na proputovanju po krajevima svojih predaka. Došli su iz Izraela, posjetili Daruvar i Pakrac, a velika želja im je bila posjetiti i pakračko židovsko groblje. Ovo groblje osnovano je 1875. godine, nažalost već je stradalo u drugom svjetskom ratu, a danas je na minski sumnjivom području. Njihova želja je bila toliko jaka da smo nakon obilaska muzeja odveli naše goste do ovog danas opasnog i teško pristupačnog lokaliteta. Danas se samo iz nekoliko ostataka može razaznati da je ovdje nekada bilo groblje. Očuvan je dio ulaznog stubišta te nekoliko nadgrobnih spomenika u dijelovima. Duboko dirnuti naši gosti zapalili su svijeću na samom nekadašnjem ulazu u groblje. Židovska općina je u Pakracu nekada bila prilično brojna i Židovi su i u našem gradu ostavili puno tragova koje danas nažalost teško iščitavamo jer je većina ove populacije stradala u 2.svjetskom ratu ili je raseljena na više strana svijeta. Zato nam je svaki podatak i ovoj temi vrlo vrijedan i značajan te smo do nekih novih spoznaja i došli zahvaljujući gospođi u ovoj grupi koja je podrijetlom iz Pakraca iz poznate židovske obitelji Strauss. U srednjem vijeku Pakrac se intenzivno razvija i doživljava neke od najslavnijih dana svoje povijesti kao značajan posjed križarskog reda ivanovaca. Ponajprije zbog

vrlo povoljnog položaja i smještaja na cesti koja je vodila prema Svetoj zemlji, ovdje je sagrađena velika kamena utvrda, jedna od najvećih u zapadnom dijelu Slavonije te podgrađe. Polovicom 13. stoljeća u Pakracu je bila smještena i prva hrvatska kovnica novca – poznatog slavonskog banovca čiji originali se danas čuvaju u Muzeju grada Pakraca. Na ovoj kovanici po prvi se put pojavljuje lik kune po kojoj je naziv dobila i današnja hrvatska moneta.

Nakon provale Turaka na ove prostore, Pakrac jedno vrijeme postaje središte sandžaka, a nakon konačnog oslobođenja često mijenja vlasnike. Tijekom prve polovice 18. stoljeća vlasnikom vlastelinstva postaje barun Franjo Trenk – poznati ratnik i vojskovođa koji je ovdje sagradio i svoj dvorac. U drugoj polovici 18. stoljeća pakračko vlastelinstvo koje je obuhvaćalo Pakrac i okolnih 35 sela kupuju grofovi Jankovići Daruvarski, koji su u velikoj mjeri zaslužni za napredak ovog kraja u gospodarskom, društvenom i kulturnom pogledu. Vlastelinstvo u njihovom posjedu ostaje punih stotinu godina. Grofovi Jankovići značajno su utjecali i na današnji izgled grada. Izuzetno vrijednu baroknu urbanu jezgru (Kompleks vlastelinstva Janković, Stara gradska vijećnica, Spahijski podrum) očuvanu do danas čine još i dva upečatljiva vjerska objekta.

Sinagoga je podignuta 1875, u vreme kada se Židovi brojno nastanjuju u Pakracu. Početkom dvadesetog veka broj Židova dostigao 345 duša, a onda počinje raseljavanje, da bi 1940. u Pakracu bilo oko 100 članova židovske zajednice. Oni su već krajem 1941. odvedeni u Jasenovac (muškarci), a žene i djeca najprije u logor Staru Gradišku, a zatim u proljeće 1942. u logor Đakovo. U Holokaustu je stradalo 65 članova zajednice.

JEVREJSKO GROBLJE U ZEMUNU

Veliko stratište logoraša pobijenih na Sajmištu do danas bez obeležja o tome čije seni tu počivaju

Piše **V. Crnjanski Spasojević**, izvod, 19. novembar 2018.

Samo pedesetak metara od spomenika Simona Hercla, dede rodonačelnika cionističkog pokreta Teodora Hercla, na Jevrejskom groblju na Gardošu, u Zemunu, leži zaboravljena masovna grobnica. U njoj počivaju posmrtni ostaci 6.500 Srba, mahom civila sa Kozare, i nešto manje partizana.

Pored grobnice samo beli spomenik, koji je davnih dana podigao SUBNOR "žrtvama fašističkog terora 1941-1945". Nigde table da je pored masovna grobnica, da su u pitanju srpski civili, da ih je bilo 6.500 i da su stradali u monstruoznom logoru na Starom sajmištu, koje već godinama čeka memorijal!

- Na našem groblju nalaze se tri masovne grobnice - kaže Nenad Fogel, predsednik Jevrejske opštine Zemun. - Najveća je ova, u kojoj su ostaci Srba ubijenih ili umrlih na Sajmištu. Druge dve, manje, jesu muslimanska i masovna grobnica utopljenika. Pretpostavlja se da su u muslimanskoj ostaci mobilisanih pripadnika Handžar divizije, koji su umirali na putu za Istočni front, dok su utopljenici verovatno žrtve Novosadske racije, u kojoj su Mađari 1942. ubijene civile bacali u Dunav, koji ih je svojim tokom doneo do Zemuna.

Pošto su u dušegupkama ubijeni Jevreji, žene, deca i starci iz Judenlagera "Semlin", Staro sajmište 1942. dobija ime Prihvatni logor Zemun. Prema rečima prof. dr Milana Koljanina, tu su internirana 31.972 zatočenika, od kojih je u logoru, ili neposredno po odvođenju, život izgubilo 10.636 ljudi - 13 dnevno! Od maja, a naročito tokom leta 1942,

dovedeno je više hiljada zatočenika, prvo iz okupirane Srbije, a zatim i iz ustaške NDH. Od leta 1943. stigli su i zatočnici iz ostatka okupirane Jugoslavije, iz Grčke i Albanije.

Naročito veliki priliv nastao je posle nemačko-hrvatske vojne operacije na Kozari, u leto 1942, kada je ubijeno i internirano više desetina hiljada partizana i srpskih stanovnika sa ovog područja, uglavnom u Jasenovac i Staru Gradišku. Više hiljada muškaraca upućeno je u logor na Sajmištu radi slanja u nemačke konclogore i radne logore - kaže Koljanin.

Na Sajmištu su vladali glad, bolesti i tortura, što stražara, što logorskih policajaca regrutovanih od samih zatočenika. Pomor eskalira u avgustu, kada je prosečno umiralo po 76 ljudi dnevno. Samo 22. avgusta umrlo je 340 ljudi! Po Koljaninovim rečima, leševe su zaprežnim kolima, noću, radnici Gradskog fizikata odvozili do groblja, gde su sahranjivani. U početku u masovne grobnice na Pravoslavnom i Katoličkom groblju, ali je brzo nestalo mesta, pa se prešlo na Jevrejsko.

Odmah po oslobođenju Državna komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača formirala je Anketnu komisiju za ispitivanje zločina u logoru na Sajmištu, koja je na Jevrejskom groblju pronašla 6.500 žrtava.

Do masovne grobnice ekipa "Novosti" stigla je tragajući za nedavnim napisom u izraelskom "Džerusalim postu", koji je plasirao tezu da koreni političkog cionizma i jevrejske države leže, ne u Parizu, Beču ili Poljskoj, već u Zemunu. A preteča je čuveni rabin Judi Ben Šlomo Haj Alkalaj.

U svom delu "Čujte o Izraelu", objavljenom 1934. u Beogradu, rabin Alkalaj, kaže "Džerusalim post", pruža radikalnu

interpretaciju dobro poznatih jevrejskih molitvi u kojima poziva na okupljanje "dece Izraela". On je, inače, venčao roditelje Teodora Hercla, Jakova i Žanetu, koji su zatim živeli u Budimpešti, gde se Teodor i rodio. Za života, otac cionizma nije obišao Zemun, ni grobove svojih babe i dede - Simona i Regine, koji su danas postali nezaobilazna stanica svih Jevreja koji posećuju Beograd.

Spomenik Teodorovih babe i dede

Nenad Fogel smatra da nije preterano reći da je u Zemunu postavljen kamen temeljac cionističkom pokretu. Alkalaj je bio rabin i za sefarde i za aškenaze, jer je tada postojala jedinstvena jevrejska opština.

- Služio je u postojećoj sinagogi, a živio u dvorišnoj kući, gde je bila i škola. Danas su tu stanovi otkupljeni tokom devedesetih. Družio se sa Simonom Herclom, Teodorovim dedom. Ni kuća Herclovih, u današnjoj Gundulićevoj ulici 17 (nekadašnja Apostelgase 253), više ne postoji.

**PREDSEDNIK JEVREJSKE
OPŠTINE BEOGRAD, DANILO
MEDIĆ, BIO JE U ZVANIČNOJ
POŠETI IZRAELU, GDE SE U JAD
VAŠEMU DOGOVORILA BUDUĆA
SARADNJA U VEZI JUDEN LAGER
ZEMLIN – STARO SAJMIŠTE.**

U sledećem broju Mosta objavićemo detaljan izveštaj.

IN MEMORIAM

ACA SINGER

Poslednji pozdrav od Milana Fogela

Aca Singer, dugogodišnji predsednik Saveza jevrejskih opština Jugoslavije i Srbije - od 1994. do 2007 - ekonomista i osnivač Ljubljanske banke u Beogradu, preminuo je 26. novembra 2018. godine, u svojoj 95. godini i sahranjen je u Beogradu. Aca Singer je jedan od osnivača Fondacije „Sabetaj Buki Finci“.

Aca Singer je rođen je 26. januara 1923. godine u Bačkoj Topoli. Za vreme Drugog svetskog rata kada je imao samo 19 godina, iz logora u Mađarskoj je prebačen u Aušvic, gde je izgubio 60 članova porodice. Najstariji je bio brat Acinog dede, imao je 92 godine, a najmlađi dečak od 5 godina. Aca je sa majkom preživeo Aušvic i marš smrti.

„Kod nas vole da generalizuju i govore kako je ovaj narod dobar, onaj loš. Nema dobrih i loših naroda. Ni svi Nemci za vreme Hitlera nisu bili loši, mada je većina, nažalost, podržavala naciste. Meni je život spasao jedan Nemac, inženjer koji je bio šef na stanici na kojoj smo radili. Tu sam bio prebačen iz Aušvica. Jedan stražar me je pretukao zbog lošeg rada i slomio

mi naočare. Nisam dobro video i nisam mogao da radim. Sigurno bi me ubili, da mi taj Nemac, šef, krišom nije nabavio naočare. Tražio sam ga posle rata, ali ga nisam našao“ ispričao je jednom prilikom Aca Singer.

Za života se Aca Singer borio protiv anti-semita i pojava koje, po njegovom mišljenju, nisu bile dramatične, ali su upozoravale na opreznost i opasnost od buđenja anti-semitizma sa svim njegovim posledicama.

Aca Singer je bio protiv rehabilitacije kolaboracionista i ratnih zločinaca, bili oni osuđeni ili samo optuženi, a sticajem okolnosti nisu dočekali presudu.

Nikada neću zaboravit da je Aca Singer uvek bio spreman da pomogne kada je imao prilike. Zihrono livraha!

Vojko Šterk
(rođen 1929. u Zagrebu)

Jehuda

Vojko Šterk neće nas više, kao do skora, sačekati na prijemu u Jad Vašem. Spreman da nas ljubazno dočeka i izade u susret našim interesovanjima. Ne samo da nas uputi na pravo mesto, nego i da dopuni neophodnim informacijama. Vojko je rođen 1929. u Zagrebu, Hrvatska. Rano, pred početak rata, ostao je bez oca Vladimira, poznatog arhitekta, sa preko 200 projekata koji krase Zagreb. Kada je počeo Drugi svetski rat, Vojko je bio učenik prvog razreda gimnazije. Za vreme rata Jehuda se sa bratom i majkom sve do oslobođenja skrivao od ustaških vlasti u Zagrebu.

Sa porodicom se Jehuda uselio u Izrael 1949. godine, stigli su brodom Radnik u Haifu, a Vojko se odmah priključio izraelskim odbrambenim snagama u ratu koji je još uvek trajao, poznatom pod nazivom Rat za nezavisnost. Vojko je kao rezervista aktivno učestvovao u svim ratovima do 1972. Sinajska kampanja – 1956. Šestodnevni rat - 1967. Jom kipurski rat - 1972. kada je demobilisan iz rezerve.

Godine 1951. Vojko se zaposlio u Anglo-Palestinskoj banci, preteča današnje Bank Leumi. U Bank Leumi je radio 35 godina, kada se povukao u penziju. Od tada je stalni volonter u Yad Vashemu.

Jehuda Vojko Šterk bio je saradnik na realizaciji filma hrvatske proizvodnje "Obećana zemlja". Supruga Eva i Vojko imaju dve kćerke i četvoro unučadi. M.F.

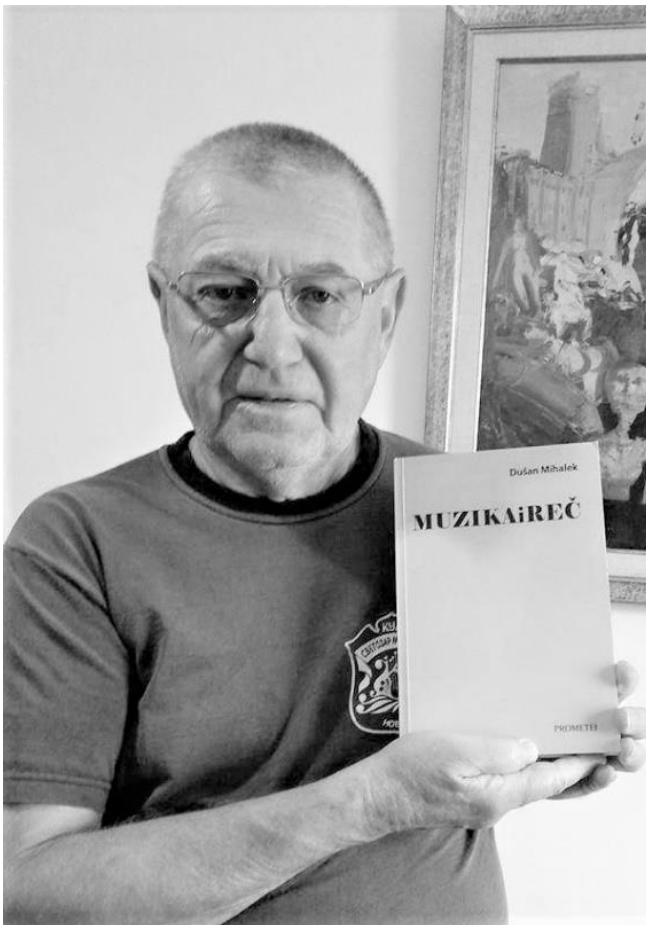
KNJIŽEVNI DODATAK

GODINA 9

BROJ 41

Decembar 2018.

Ovaj broj Književnog dodatka posvetili smo
DUŠANU MIHALEKU i njegovoj
knjizi **Muzika i reč**

Kratka biografija:

Dušan Mihalek, rođen je u Novom Sadu 1949. godine i maturirao u gimnaziji Svetozar Marković. Potiče iz muzičke porodice. Njegov deda, Branko Čenejac, bio je kompozitor i horovođa, profesor karlovačke Bogoslovije. Dušanov otac, Ivan Mihalek, bio je muzički pedagog, sekretar Kulturno-prosvetne zajednice Vojvodine i glavni i odgovorni urednik Redakcije muzičkog programa Radio Novog Sada, a mati, Mirjana Mihalek, muzički pedagog. Dušan je završio srednju muzičku školu u Novom Sadu, a diplomirao je i magistrirao muzikologiju na Fakultetu muzičke umetnosti u Beogradu. Od 1972. godine bio

je urednik ozbiljne muzike u Radio Novom Sadu, a od 1984-91. i glavni i odgovorni urednik Redakcije muzičkog programa. U to vreme organizovane su četiri najznačajnije muzičke manifestacije Evropske radio - unije: Svečani koncert povodom UNESCO-ve Godine muzike 1985, zatim Džez koncert, pa Rok festival i Folk festival – što nije pošlo za rukom nijednoj evropskoj radio stanici.

Dušanov interes u oblasti muzikoloških istraživanja bila je srpska crkvena muzika, pa je pronašao najstariju liturgiju pisanu za srpski crkveni hor – Liturgiju Frančeska Sinika (Francesco Sinico) nastalu u Trstu 1840. godine.

Pošto se sa porodicom 1991. uselio u Izrael, Dušan ubrzo nastavlja rad kao muzikolog. Od 1993. do 2005. Dušan je direktor Izraelskog muzičkog centra i za to vreme objavljuje, neverovatno broj, 3.650 kompozicija 140 izraelskih autora. Istovremeno je čest gost na programu radija Kol Israel, organizuje koncerte, što čini do današnjih dana.

Dušan Mihalek je član Udruženja muzikologa Izraela. Ostaje zabeleženo da je Dušan objavljivao, držao predavanja i radio emisije u 16 država sveta.

Jedno vreme Dušan se bavi sasvim drugim poslovima, da bi u penziju otišao kao turistički vodič. Iako penzioner i danas prima i sa grupama iz cele bivše Jugoslavije obilazi Izrael.

Dušan sa svojom vernom životnom saputnicom Zlatom živi u Ber Ševi – iza svakog uspešnog muškarca stoji (samo) jedna žena. Zlata i Dušan imaju jednu kćerku, tri sina i devet unuka.

Dušanov višegodišnji istraživački rad objedinjen je u knjizi *Muzika i reč*, u izdanju novosadske izdavačke kuće Prometej iz 2018. godine.

Uz saglasnost Dušana Mihaleka, objavljujemo deo iz njegove knjige.

MUZIKA I REČ / odlomak

Sledeća tri teksta su *Tema sa varijacijama*. Tema koja me je duboko ubola u srce, izmenila mi život, dovela do napuštanja otadžbine. Hvala ti, Bože, pogledao si me, stekao sam sreću i smirenost u novoj domovini, Svetoj Zemlji. Izrael obožavam kao što sam nekad obožavao Jugoslaviju. Tu nam se rodilo devet unuka (Mor, Eden, Idan, Tomi, Zoe-Zoi, Ariel, Gefen, Neo-Nio, Adam).

Prvo pismo je intimnog karaktera. Slao sam ga ovih godina i decenija prijateljima sa kojima se dugo nisam video, koji nisu znali pojedinosti moje sudbine. Rešio sam sada i da ga obelodanim. Na najiskreniji način opisuje te traumatične dane života.

PRVO PISMO

To vam je čitav roman, sa crnom predistorijom.

Da ne dužim – iz Matice srpske su me išutirali početkom 1991. bez reči objašnjenja (zahvalnost nisam ni očekivao) – mada sam OSAM godina BESPLATNO radio na podizanju srpske kulture (koja se baš tada izrodila u nekulturu). Na izborima pre toga, bio sam treći po broju glasova, dobio sam više nego Dobrica Ćosić... A onda se jedan pijani časnik Matice srpske, u kafani, pred jednim mojim drugom, izlajao: – „Mihaleka nismo uzeli jer NIJE PRAVI SRBIN”!

O.K., nisam pravi Srbin, ali sam celog života radio na uzdizanju srpske kulture, a deda mi je bio profesor na Bogosloviji u Sremskim Karlovcima... Strašno me to peče, i danas!

(Pre toga, kao što znate, prestao sam sa časovima u Prištini, kad su nam oni miloševićevski žbiri, nakon naših redovnih prijernih ispita, naredili da moramo da primimo svakog srpskog studenta, čak i bez muzičkog sluha)!

Onda sam u septembru iste, 1991. godine, dao otkaz na mesto glavnog i odgovornog urednika u Radiju, jer su mi zabranili da emitujem hrvatske pesme, kompozicije, autore i pevače... Bacili su me na tri puta manju platu, a znali su podlaci da imam četvoro male dece. Utom je najstariji sin Jan napunio 18 godina, a započeo Vukovarski rat i već se kuvalo u Bosni. Jan od rođenja na jedno oko vidi samo 10 posto, a na drugo 60 posto. Vodio sam ga i u Beograd i u

Zagreb, i kod italijanskih, mađarskih, ruskih lekara. Svi su kazali isto, kao i ovdašnji u Izraelu – nema živac između oka i mozga i tu se ništa ne može uraditi. A ipak su ga proglasili sposobnim za vojsku.

E, onda sam video da je đavo došao po svoje. Spremali smo se mi još od jula 1988, kad su Kosovari pravili miting u Novom Sadu, da nekud begamo jer smo osećali sto posto da će biti rata i krvi do kolena. Ali nismo imali kuda. I onda, krajem septembra 1991, rešili smo da dođemo u Izrael. Sin Branko i ćerka Hana su tog leta bili u Izraelu, preko Jevrejske opštine. Branko je imao 15 godina, u Izraelu je mutirao, Hana 16. Pitao sam ih kakva je to zemlja.

- Lepa.

- A može li se tamo živeti?

- Može.

Telefonirao sam u kibuc gde je Branko letovao, razgovarao sa jednim starim Jevrejinom, rodom iz Sarajeva. Rekao sam mu da nam gori pod nogama, da dete hoće da mi šalju na front. On je rekao – puni smo Rusa (Jevreja-doseljenika iz Rusije), ali ako vam gori pod nogama, ja ću razgovarati sa Savetom kibuca. Zovite za nedelju dana. Kroz nedelju dana je rekao – ako vam tako gori pod nogama, oslobodićemo jednu sobicu u obdaništu, dođite!

Utom je došao 2. oktobar 1991, rekli su da će u ponoć zatvoriti granice. Moj prijatelj Pavle Paja Beno, koji je takođe imao sina 18-godišnjaka, sa sličnim problemima, takođe sa ženom Jevrejkom, telefonirao mi je i pitao šta da radimo.

- Bežimo! – rekao sam mu. On je stavio sina u auto, došao po mene, Jan i ja uzeli jedan mali crni kofer, poljubili se sa familijom, cmok-cmok i tako krenuli put Mađarske. 20 km pred granicom – čep, svi beže, put zakrčen, ne možeš mrdnuti. Sreća, Paja je dobro znao taj kraj. Sišao je sa puta, krenuo nekim stazama, puteljcima, kroz mrak, noć, i kiša je počela da pada, kroz neku šumu... I 15 minuta pre ponoći ušli smo u Mađarsku. Tamo – krkljanac, 300 hiljada Jugovića je izbeglo, nigde mesta za prenoćište, sve do Budimpešte. Smestili smo se kod Zlaticinog rođaka i ujutro se povezali sa Jevrejskom agencijom. E, od tog trenutka smo se osećali sigurnim. Oni su, tokom svih ovih ratova, učinili sve što se moglo, pa i ono nemoguće, da bi pomogli svakom Jevrejinu, ili unuku

Jevrejina, da se spase. Već kroz tri dana bili su u Budimpešti i Zlata, Hana, Branko i Tin, i Pajina žena sa drugim sinom. Dve nedelje smo bili tamo, dok su nam proverili dokumente. Imali smo prava na izraelsko državljanstvo zato što je Zlatin tata, danas pokojni dr Đorđe Gusman – Jevrejin, rođen u Budimpešti. Njega su, sa mamom, babom i ostalom familijom nemački nacisti 1944. poslali u Auschwitz. Baba je umrla već u vagonu, koji su danima držali na pruzi kod Subotice, a mama je umrla u logoru, gola na snegu. Tata-Đoka nikad posle u životu nije izlazio na sneg. Jedini se od cele porodice vratio iz logora. Sve su zverski ubili, samo zato što su bili Jevreji. I sada, samo zahvaljujuci tome što je on bio Jevrejin – mi smo spasli svoje glave.

Jevrejska agencija nam je sve organizovala. Poslednje noći smo morali da spavamo u njihovom prihvatilištu – u jednoj bivšoj sovjetskoj kasarni na periferiji Budimpešte. Okolo zidovi, tri reda bodljikave žice, naoružani vojnici – mađarski i izraelski, kerovi, reflektori... Nismo shvatali zašto takve mere bezbednosti. Oko ponoći su pregledali sve naše stvari, stavili nas u autobus. Kroz pust grad, sa policijskim kolima ispred i iza, levo i desno od autobusa, odvezli su nas direktno na aerodrom, direktno ispod aviona, odmah smo ušli i odmah je poleteo. Bio je pun Jevreja iz SSSR-a, koji su se preko Budimpešte prebacivali u Izrael.

Dve nedelje nakon toga shvatili smo sve te mere predostrožnosti. I kraj svega, arapski teroristi su napravili teledirigovanu autobombu koji su usmerili na taj autobus koji je prevozio novu grupu Jevreja na aerodrom. Mađarski policajci iz pratećeg automobila su to primetili, oni se podmetnuli – i izginuli, a od Jevreja tada niko nije nastradao.

Odmah, na aerodromu u Tel-Avivu, dobili smo izraelsko državljanstvo, pare, taksi koji nas je prebacio 100 km dalje na jug, u Beer-Shevu, u prihvatilište za nove došljake (ovde kažu: repatrijante – jer nas ne smatraju ni izbeglicama, ni emigrantima, nego pripadnicima svog naroda koji se, eto, posle dve hiljade godina vraćaju u svoju prapostojbinu). To je jedna ogromna zgrada, dugačka 250 metara, po projektu slavnog arhitekta Korbizjea. Jedno vreme nas je bilo 200 Jugovića tamo. Mladić koji je noću

čuvao zgradu odveo nas je do našeg stana, bilo je 6 h ujutro. Dobili smo divan stan, sa tri spavaće sobe, na dva sprata... I tako smo krenuli u izraelski život.

A taj mladić Eli je sada naš zet, Hana se udala za prvog kog je videla u Izraelu, kako je otvorila oči! On je od marokanskih Jevreja (a moj deda je poginuo u Maroku, u francuskoj Legiji sranaca, pa nam se, eto, iz Maroka vratio član porodice). Koen (Cohen), dakle iz plemena prvosveštenika. Imaju sina Mora (opus 2, No.1, rođ. 1999), ćerku Eden (opus 2, No.2, rođ. 2002) i sina Idana (opus 2, No.3, rođen 16. X 2007, na 16-godisnjicu naseg dolaska u Izrael). I mada Cohenovi ljubomorno čuvaju svoju lozu 3000 godina (zabranjeno im je da se žene ne-Jevrejkama, potpuno su crni) – naši unuci su PLAVI (a Idan i pomalo riđ)!

Jan, najstariji sin (rođ. 1973) diplomirao je alternativnu medicinu. Dva meseca nakon dolaska u Izrael stigao mu je u Novi Sad poziv da se javi u kasarnu u Tuzli, gde je već poginulo pedesetak mladih vojnika. I on bi bio jedan od njih! Ovde su ga od vojske odmah oslobodili, poslali u specijalnu školu za decu sa ograničenim vidnim sposobnostima...

Hana je radila kao kadrovski direktor jedne klinike, a Eli je policajac, čuvao je izraelskog ambasadora u Egiptu. Potom su se preselili u Tel-Aviv. Hoće da im deca odrastu u kulturnoj sredini. Branko (opus 3, rođ. 1976) je studirao arhitekturu, pa bio u Italiji, a sada pravi scenografiju za TV, pozorišta, opere. Bio je tehnički direktor scene Izraelske opere. Ima ćerkicu Zoi (opus 3, No. 1) i sina Nea (opus 3, No. 2). Treće dete, Adam (opus 3, No. 3) dobio je sa drugom suprugom. Najmlađi, Tin (opus 4, rođ. 1981) ima dva sina, Tomija (opus 4, No.1), Ariela (opus 4, No. 2) i ćerkicu Gefen (opus 4, No.3). Branko i Tin takođe žive u Tel-Avivu. U Beer-Shevi smo saizidali lepu veliku kuću na sprat, sa 5 spavaćih soba, dva kupatila, dva salona, terasom, imamo dvorište, pravimo roštilj – dođite, bićete nam najdraži gosti!

(Lane smo je prodali i uselili se u prizemnu kuću, takođe veliku, takođe ste dobrodošli.)

Moja žena Zlata je radila u jednoj fabrici čipova (*micro-chip*), na kontroli, 30 km od našeg grada Beer-Sheve (u srpskoj Bibliji: Virsaveja, u hrvatskoj: Beršeba). Sad je u penziji.

Ja sam izraelsku karijeru počeo kao čistač đubreta. Zapravo, nakon 6-mesečnog kursa

hebrejskog jezika, rekli su nam da prihvatimo svaki posao koji nam se ponudi – pa ćemo se kasnije već probiti do svoje profesije.

Prvo su mi ponudili rad u jednoj štampariji.

Znaš da radiš u štampariji?

Znam.

Tamo velike rotacione mašine, začas mogu ruku da ti otkinu... Štamparska farba – ruke su mi začas bile crne, nisam ih mogao mesecima oprati... A već sam počeo da držim privatne časove blok-flaute...

Posle tri dana kažem ja tom gazdi: – Izvini, nisam ja za taj posao, ne moraš mi ništa platiti... Odem u park, na klupu, sedim i plačem kao malo dete! Vidim – neću moći da ishranim porodicu.

Kad sam se vratio u naš Centar za apsorpciju, a moj sadašnji zet Eli našao mi posao u velikoj robnoj kući. Da čistim parkinge. I tako vam ja metlu i lopatu u ruke, pa čisti parkinge oko robne kuće, sunce upržilo, plus 50 stepeni, a ja čistim li čistim. No, kada sam dobio prvu mesečnu platu – bio sam presrećan: video sam da sa njom MOGU da ishranim porodicu.

I onda sam za nekoliko meseci brzo napredovao: prvo sam postao đubretar unutar robne kuće (što već znači da sam bio u erkondišnu), a zatim i glavni đubretar, koji je raspoređivao gde će da idu kutije, gde flaše, gde voće i povrće, gde mesni otpad... I mislio sam da ću tako dočekati i penziju u Izraelu.

Međutim – dođe jednog dana neki novinar, usred predizborne kampanje, pa me slika i objavi na centralnoj duplerici glavnih izraelskih novina: ja guram svoja kolica sa đubretom (sve u koloru), a ispod toga tekst koji kritikuje aktuelnu vladu što ništa nije uradila za adekvatno zapošljavanje stručnih kadrova koji su došli u Izrael...

Sutradan se moja sudbina izmenila. Svi koji su kupovali u toj prodavnici i zapazili me, pitali su: – Aa, to si ti? Ti si muzičar? Dođi i daj časove mome sinu, mojoj ćerki...

Za mesec dana sam napustio robnu kuću i imao toliko puno učenika i tako dobro zarađivao – kao nikad do sad.

A onda, krajem 1992. godine, pobedio sam na konkursu 40 ruskih doktora nauka (jer je konkurs bio za muzikologa – novog došljaka) – i postao direktor Izraelskog muzičkog centra, izdavačke kuće nota izraelskih kompozitora pri Savezu kompozitora.

Posao je bio u Tel-Avivu (povremeno sam pravio i emisije na radiju u Jerusalimu), a kupili smo kuću u Beer-Shevi. Putovao sam, snalazio se, nekad spavao u kancelariji, potom smo iznajmili stan u kojem je bila i kancelarija i moja sobica...

Za 12 i po godina izdao sam preko 3650 kompozicija 140 izraelskih kompozitora... Crnački posao koji mi je doneo veliki ugled u izraelskim muzičkim krugovima, ali mali ugled u mom džepu...

Radio sam to savesno sve do početka maja 2005. godine, a onda je – nestalo para za moju platu.

Rešio sam da se „skinem” sa muzike. Nema tu hleba! Posebno ne sa muzikološkom diplomom!

Završio sam kurs za mali biznis, u nadi da ću praviti veliki...

Bavio sam se uvozom i izvozom – nije mi bilo bitno čega. Kad sam mogao da prodajem savremenu izraelsku muziku Mehti, Mazelu, Berlinskoj filharmoniji i Pitsburškom orkestru – moći ću valjda i daske ili đubre, nije važno. Bavim se i turizmom. Diplomirao sam i na Turističkom fakultetu, sa svojih 60+ godina i troje unuka, i dobio državnu licencu za bavljenje biznisom u oblasti turizma.

Zapravo, zarađujem znatno više (bar pet puta više) nego kao muzikolog, a nisam prinuđen da 40 sati nedeljno sedim u kancelariji i bakćem se sa 200 nadobudnih kompozitora. Ostaje mi dosta vremena i za muziku, pa kad god imam slobodnog vremena ponešto napišem, ili organizujem neki koncert. Kao i pre. Čitavog života – besplatno, samo što sam se pre zbog toga jedio, a sad se ne jedim.

Čoveku se i psiha menja. Kažu da pare kvare ljude, ali popravljaju raspoloženje. Zadovoljan sam što će, zahvaljujući ovom poslu koji sam, kako se u Jugi kaže, „odradio” – stotine ljudi dobijati plate, države svoje poreze, pa će i neki muzičar negde dobiti svoju platicu da radi svoj voljeni posao... U Izraelu nam se rodilo devetoro unučadi.

Dušan Mihalek, poslednja verzija
2018, prva 1990-ih. Od 28. V 2016.
u penziji.

STROGO KONTROLISANI RADIO

Uredjivačka politika muzičkog programa Radio-Novog Sada u uslovima „visoko razvijenog samoupravnog socijalističkog sistema” u „Socijalističkoj Autonomnoj

Pokrajini Vojvodini” od Ustava SFRJ 1974. do Vukovarskog rata 1991.

(Objavljeno u: *Muzika i mediji*, Fakultet muzičke umetnosti u Beogradu, 2004, str. 201–210; isto u: *Link*, Novi Sad, uredila Sanja Bošković; naslov je asocijacija na čuveni film Jiržija Mencla „Strogo kontrolisani vozovi”)

Kažu da se poslenici radija dele na one koji tvrde da je radio kutija koja govori i one koji tvrde da je radio kutija koja svira. Spadam u ove druge, budući da sam preko dve decenije bio muzički urednik Radio-Novog Sada (RNS), ali potajno priznajući onim prvima da je radio izvanredno sredstvo informacija.

O muzici, naravno!

Radio Novi Sad osnovan je 1949. godine, u jeku sukoba Tito–Staljin. Od prvih dana emitovanja među glavnim zadacima ove radio-stanice bila je propaganda ideja jugoslovenskog rukovodstva – kako u srpskom življu Vojvodine i okolnih zemalja, tako i u zemljama Istočnog bloka, među Mađarima, Slovacima, Rumunima, Ukrajinima i Rusinima, čiji su delovi živeli i u višenacionalnoj Vojvodini. Veoma brzo, RNS je stekao veliku popularnost u Mađarskoj, Rumuniji, Slovačkoj, južnoj Ukrajini, a zatim i širom Evrope, gde su živeli mnogobrojni mađarski emigranti (naročito posle 1956). O ovoj popularnosti govore hrpe pisama koje su stizale u Radio, a o tome sam mogao i lično da se uverim prilikom putovanja u pomenute zemlje. Interesantno je da je ta popularnost velikim delom stečena muzičkim emisijama i da se dan-danas sa nostalgijom spominju prvi šlageri („Čamac na Tisi”) i njihovi izvođači (Mira Gubik, Ištvan i Mirjana Boroš). Titov režim, nešto manje represivan od Staljinovog, omogućavao je slušaocima tog podneblja da čuju muziku koju nisu mogli da slušaju na svojim matičnim radio-stanicama: šlagere, džez, neke „zabranjene” narodne pesme.

Na talasnoj dužini od 212,4 metra smenjivale su se emisije na srpskom, mađarskom, slovačkom, rumunskom i rusinskom jeziku. Tako su slušaoci Radio-Novog Sada **svakodnevno** bili u kontaktu sa muzikom svojih suseda, predstavnika drugih naroda i nacionalnih manjina

(uključujući i Bunjevce, Rome, zatim grupacije „kolonista” – doseljenika iz Crne Gore, Krajine, Like, Bosne i drugih krajeva, a isključujući muziku Nemaca i Jevreja koji su u Vojvodini skoro sasvim iščezli). Ne tvrdim da je to presudno uticalo, ali uticalo svakako jeste na stvaranje međunacionalne tolerantnosti koja se gradila u Vojvodini nakon što je bila ozbiljno poljuljana tokom Drugog svetskog rata.

Drugi period, koji je tema ovog rada, proticao je u izmenjenim okolnostima. Bio sam neposredni svedok tih okolnosti, radeći u Radio-Novom Sadu od 1967. prvo kao spoljni saradnik, zatim (1972–1984) kao urednik u Redakciji ozbiljne muzike, a zatim, do 1991. i kao glavni i odgovorni urednik Redakcije muzičkog programa.

Taj period (uz produženje delatnosti Antona Ebersta na čelu Umetničke produkcije RTV Novi Sad) vezan je uz ime Oskara Pandija. On je, kao jedini muzičar u čitavoj SFRJ, dospeo do položaja direktora jedne radiostanice. I pre toga, kao urednik, pa zatim i glavni i odgovorni urednik muzičke redakcije, i kao pomoćnik direktora, ispoljio je izvanredne organizatorske sposobnosti i talenat za shvatanje radija kao informativnog i **muzičkog** medija. Na položaju direktora iskoristio je priliku da svoje viđenje radiofonije ostvari i u praksi, tako da je u tom periodu RNS dobio organizaciju sve četiri najveće muzičke manifestacije Evropske radijske unije (European Broadcasting Union – EBU), što nisu dobili ni BBC, ni Radio France, ni Deutsche Welle, ni RAI, niti bilo koja druga stanica u Evropi.

Nakon „Lipanjkih gibanja” studentskog pokreta 1968, amandmana na Ustav FNRJ i „Pisma druga Tita” 1972, novog Ustava SFRJ 1974. i Zakona o udruženom radu 1976, stanje u jugoslovenskom društvu se bitno promenilo.

Zaustavljanje prekomernog odlivanja finansijskih sredstava iz Vojvodine odrazilo se i na kulturu, pa i na oblast muzičke kulture. Delatnošću Rudolfa Bručija osnovana je 1974. Akademija umetnosti u Novom Sadu, a zatim je spajanjem opere i baleta Srpskog narodnog pozorista sa koncertnom agencijom i Filharmonijom, osnovan Muzički centar Vojvodine.

Radio Novi Sad dobio je status „matične radio-stanice”, jednog od osam ravnopravnih

radijskih centara na području SFRJ (u glavnim gradovima republika i pokrajina). Izgrađena je fizionomija pet programa – na srpskohrvatskom, mađarskom, slovačkom, rumunskom i rusinskom jeziku, koji su se postepeno proširivali, a pokrenut je i šesti, lokalni novosadski program. Nakon Zakona o udruženom radu, Umetnička produkcija sa svojim ansamblima, producentima i nototekom postala je samostalna „osnovna organizacija udruženog rada (OOUR)”, koja je opsluživala programe Radija i Televizije (koji su takođe bili samostalni OOUR-i). Redakcija muzičkog programa Radija, sa svojim odsecima za ozbiljnu, narodnu, zabavnu muziku i muzičkih savetnika (ilustratora) opsluživala je svih šest programa. Samim tim, ona je – kao i Studijska tehnika i Dramska redakcija – bila višenacionalna, pripremajući programe na svim navedenim jezicima.

Kraj svih naših nastojanja – i uspeha – da muzički sektor radio-programa bude što bolji, sećali su nas se obično kad bi im nešto zasmatalo. Nije bilo nekih zvaničnih zabrana određenih kompozicija, tj. te zabrane nikad nisu bile u pismenom vidu – niti se iko usuđivao da ih napismeno zatraži. Kako me je u jednom pismu podsetio urednik zabavne muzike Bogomir Mijatović, u vreme Šestodnevno rata između Izraela i njegovih arapskih suseda, dugo vremena je bilo zabranjeno emitovanje pesme *Hava nagila* – jedine jevrejske pesme koja se odomacila u narodnoj muzičkoj baštini naših krajeva. U to doba nije se lepo gledalo ni na Hendlov oratorijum *Izrael u Egiptu* (zbog čega je nastradao urednik Radio-Sarajeva koji je tu kompoziciju emitovao upravo na dan ulaska Izraelske vojske do pred sam Kairo). Karakterističan je u tom smislu odlomak iz teksta mog prethodnika i pretka, tj. mog oca Ivana Mihaleka, koji je 1980–1984. bio glavni i odgovorni urednik Redakcije muzičkog programa RNS: *Januara 1980., kada sam imenovan za v.d. glavnog urednika, javnost je obavestena da je Predsednik SFRJ veoma ozbiljno oboleo. To je bio povod da se Muzički program suoči sa nečim što u dotadašnjoj radijskoj praksi nije bilo poznato. Zvanično nisu proglašeni nikakvi dani žalosti. Opšta*

društvena klima zahtevala je da program, na neki način, prati tok bolesti Predsednika. Rešenje smo tražili između krajnosti – između običnog, redovnog programa i programa zvaničnih dana žalosti. Zadržali smo sve muzičke žanrove sa pažljivo odabranim sadržajima i tempima uz upotrebu vokala. Prema izveštajima lekarskog konzilijuma, koji je obavestavao o stanju zdravlja Predsednika, program se „spuštao” ili „podizao”. Realizacija takvog programa zahtevala je izuzetne napore i spremnost da se u svakom trenutku promeni karakter programa. Pri tome je i Produkcija „povukla mačka za rep” snimajući značajne količine muzike samo u instrumentalnoj verziji.

Tih meseci Muzički program je bio posebno pažljivo praćen. Telefonom su se stalno javljali nadležni i nenadležni, znalci i neznalci sa svojim primedbama da je program suviše „podignut” (brzog tempa i veselog raspoloženja) ili je suviše „prigušen” (spora tempa i setni sadržaji). Na primedbe nismo obraćali naročitu pažnju. Radili smo onako kako nam se činilo da je najbolje. Kakav značaj se pridavao muzici neka posluži samo ovaj primer. Štafeta mladosti bila je te 1980. godine u Novom Sadu... Ispraćaj štafete prenosio je Radio. Za prenos smo se posebno pripremili i predvideli sve moguće (i nemoguće). Prenos je tekao po utvrđenom planu. Jedino iznenađenje je bilo to da je ceremonija ispraćaja bila za minut kraća. Naravno, taj minut je „pokriven” rezervnom muzikom. Odahnuli smo da je sve prošlo u redu. No, ne lezi vraže. U nekoj analizi prenosa neko je primetio da je završetak praćen neodgovarajućom „suviše turobnom” muzikom. Nastaje „frka”. Ko je bio dežuran urednik, tehničar, ko je pripremio muziku? Koja je muzika emitovana na kraju prenosa? Presnimava se prenos sa „špijuna”. Pozivaju me da prepoznam „inkriminisanu” muziku. Prepoznajem. Bila je to instrumentalna verzija makedonske revolucionarne pesme „Bolen mi leži”... Još jednom podvlačim – instrumentalna verzija. Dolazi do neprijatnih rasprava. Branim muziku. Većina smatra da nisam u pravu i da to i nije greška, jer kako mi je tada rečeno „u ovo vreme nema grešaka – postoje samo diverzije”!

Karakterističan za taj period (druga polovina 80-tih) je slučaj narodne pesme Igrale se delije nasred zemlje Srbije. Ova pesma, u sklopu popularnih svita poteklih iz koreografija za ansambl Kolo, pretvorila se u himnu navijača fudbalskog kluba Crvena zvezda. Ali onih navijača sa južne tribine koji su, izmanipulisani idejama nacional-šovinizma, bili prethodnica raznih mitinga u borbi da Srbija iz tri dela ponovo bude cela. U periodu „autonomaša” prebacivano nam je da „već dva dana uzastopce emitujemo tu pesmu”, a nakon „Jogurt revolucije” prebacivano nam je da „već dva dana nismo emitovali tu pesmu”... 29. marta 1989. naređeno nam je da radio program tog „dana radosti” bude „prazničan” zbog proglašenja novog ustava Srbije, mada je prethodnog dana u oružanim sukobima na Kosovu bilo dvadesetak žrtava (što je dnevni list Politika doneo tek na 15. stranici)...

Posebno teška borba bila je za očuvanje emisija ozbiljne muzike. Programi su, kako sam već naglasio, bili „mešovitog tipa”, pa je takva bila i muzika na njima, sa namerom da koliko-toliko zadovolji sve slojeve slušateljstva. U „prvom periodu” RNS, ozbiljna muzika je sačinjavala oko trećinu muzičkog programa, zatim četvrtinu, da bi se u godinama o kojima je reč taj udeo sveo na svega desetak procenata. Pa i te preostale emisije prebacivane su u najnepogodnije termine, obično kasno noću i u vreme najudarnijih TV emisija. Kako mi reče glavni i odgovorni urednik Redakcije programa na srpskohrvatskom jeziku 18. VI 1987 – „nigde ne piše da mora biti ozbiljne muzike”. Oskar Pandi je tih dana mudro primetio: „90% stanovništva ne sluša ozbiljnu muziku, a 90% novinara na radiju tu muziku **mrzi!**”

U Muzičkoj redakciji radilo je u to vreme 70-tak ljudi (računajući i daktilografkinje, sekretarice, lektore, koordinate programata). Dok smo se u eri uspostavljanja „samoupravnog socijalističkog sistema” izborili da budemo ravnopravni po statusu sa ostalim novinarskim redakcijama (JURovima), a da Umetnička produkcija (orkestri, producenti, nototeka) bude ravnopravni OOUR sa Radiom i TV, nova organizacija RTV januara 1991. sasvim je marginalizovala muzički sektor. Redakcija i Produkcija su spojene – i spuštene na nivo

jednog od sedam sektora **radija**. Svi zajedno, dakle i redakcija i produkcija, dvestotinak ljudi, koji proizvode 40 sati programa **svakog dana** svedeni su na nivo npr. muzičke redakcije favorizovane TV, koja je brojala šest ljudi i proizvodila 40 sati programa **godišnje**.

Kada mi je novi direktor Radija 20. IX 1991. rekao: – „Od danas neću više da čujem na našem programu hrvatsku muziku” (eh, opet to nisam tražio „napismeno!”), sazvao sam kolegijum – urednike za ozbiljnu, zabavnu, narodnu muziku i ilustracije. Lupali smo glavu šta da radimo. Iza nas je stajalo 70 ljudi sa svojim porodicama. Davati ostavku? Može li se šut bosti sa rogatim? Osećao sam se **slobo**...

Telefonirao sam glavnoj muzičkoj urednici Radio-Zagreba: – „Izvini, situacija je takva i takva, mi vas više, nažalost, nećemo emitovati”. – „Potpuno te razumem – rekla mi je ona – jer smo i mi nedavno prošli kroz istu situaciju. Ni mi vas više ne emitujemo”.

Nakon mitinga Kosovara u Novom Sadu, „Jogurt revolucije” i pada vojvođanskog „autonomaškog” rukovodstva (1988. god.), pritisci sa svih strana i u raznim oblicima na uređivačku politiku muzičkog programa postali su nesnošljivi. Ukidane su najpopularnije muzičke emisije da bi bile zamenjene dnevno-propagandističkim političkim programima, muzika je sve više postajala samo ramplisaž između govornih emisija. Program RNS, koji se prethodnih decenija dičio svojom multietničnošću, bio most između naroda i ideologija, postajao je sve više glasnogovornik rata. Snažni predajnik RNS „na jezicima narodnosti” oduzet je ovim redakcijama i predat srpskohrvatskom programu „radi širenja istine o srpskom narodu”...

Teško je bilo pod takvim pritiscima očuvati integritet ličnosti i dostojanstvo profesije. Imao sam sreću da je direktor RNS bio Oszkár Pándi, bivši urednik muzičkog programa, jedini muzičar u celoj Jugoslaviji koji je dospeo do tako značajnog i visokog položaja. Od njega sam dobijao bezrezervnu podršku. Međutim, i on je prolazio kroz paklene probleme i pritiske, koji su završeni njegovim smenjivanjem 31. V 1989.

Smenjeni su i svi glavni i odgovorni urednici programa „na jezicima narodnosti” (mađarski, slovački, rumunski, rusinski), na čelo

programa na srpskohrvatskom jeziku došla je čvrsta ruka Miloševićevih istomišljenika. Jedini preostali na položajima ostali smo ja i šef studijske tehnike – jer smo jedini i imali multietničke „jedinice udruženog rada” i opsluživali sve ostale redakcije i programe.

Još gore je u tim danima bilo našim kolegama u Radio-Prištini. Bio sam 1988–1990. honorarni predavač istorije muzike na prištinskoj Akademiji, na srpskohrvatskom jeziku. Ostavku sam dao (kao i Julijana Anastasijević) kada nam je **nakon obavljenih prijemnih ispita** Miloševićev režim naredio da primimo **svakog** srpskog studenta iz Srbije (čak i ako nema muzičkog sluha)... Glavni i odgovorni urednik muzičkog programa RadioPrištine Qazim Bobaj smenjen je 5. jula 1990. i zabranjeno mu je da uđe u zgradu radija, a raspušten je i hor RTV Prištine tako da je horistima bilo zabranjeno čak i da priđu svojim kasetama sa notama.

Apsurdna situacija nastala je na opatijskoj Tribini muzičkog stvaralaštva Jugoslavije novembra 1990. Eva Sedak je tamo imala izlaganje o orguljskoj kompoziciji Marka Ruždaka, a ja o Ernőu Királyu. Međutim, rukovodstvo RTV Beograd, koje je već preuzelo kontrolu nad svim radio-stanicama u Srbiji (uključujući i pokrajine) zabranilo je da se u Opatiju pošalju trake sa snimcima muzike kosovskih kompozitora. Na taj način su kosovski autori – članovi Saveza kompozitora Jugoslavije – čije je radove za Tribinu odabrao stručni žiri, onemogućeni da se predstave jugoslovenskoj muzičkoj javnosti. Bila je to samo kap u moru loših poteza koje je povlačila Miloševićeva vlada. Tada je Eva Sedak učinila jedan gest kojem se i danas divim i smatram ga hrabrim gestom odlučnog i velikog muzikologa i pre svega čoveka. Organizovala je akciju potpisivanja peticije kojom se prisutni kompozitori i muzičari gnušaju nad takvim postupkom uprave RTV Beograd. Asistirao sam joj u tome i dobro se sećam da su peticiju potpisali i mnogi urednici Radio-Beograda, znajući dobro da će ih taj potpis stajati možda profesionalnog položaja, pa i egzistencije, dok su kosovski kompozitori bili već toliko preplašeni (onim što im se već dogodilo i

onim što im se može dogoditi) da su uglavnom izbegavali to potpisivanje. Ništa time nismo postigli (šut se sa rogatim ne bode) – ali je taj gest Eve Sedak u to vreme nama istomišljenicima bio „melem na dušu” i jedina mogućnost da na neki način iskažemo svoj protest protiv pritisaka.

U opštoj euforiji nacional-šovinizma mi, mali ljudi, urednici muzike na radiju, muzikolozi, kompozitori – pokušavali smo da razaberemo bitno od nebitnog, da spašavamo šta se još spasti može, da ne podležemo pritiscima, da radimo za dobro svoje umetnosti. Kraj svih pritisaka, gledali smo da odnosi među nama ostanu korektni. Sećam se da je u aprilu 1988. Erika Krpan izabrana za glavnog urednika najznačajnijeg jugoslovenskog muzičkog časopisa Zvuk, koji je izdavao SOKOJ (Savez organizacija kompozitora Jugoslavije) sa centrom u Beogradu. Urednici i tonski snimatelji Radio-Zagreba dolazili su na manifestacije Radio-Novog Sada do poslednjeg momenta pred konačan raspad Jugoslavije (npr. Dubravka Vrblijanac i Zdenka Weber na TAKTONS, Bosiljka Kempf na Új Symposion festival, Dr Ivan Ivančan u žiri Festivala muzičkih društava Vojvodine).

Mesec dana nakon pomenute Tribine u Opatiji, gostovao sam u Zagrebu na festivalu Europhonia, gde sam predstavio dela mladih avangardnih uzbekistanskih i tadžikistanskih kompozitora (između ostalog i Bajt Zarrine Mirshakar posvećen meni). Tom prilikom imao sam 4. XII 1990. u Društvu skladatelja sastanak sa Evom Sedak. Dogovorili smo se da održavamo saradnju između muzičkih programa Hrvatskog radija i Radio Novog Sada bez obzira na politiku, granice, odnose u JRT. Kada možemo da imamo dobre odnose sa Azorskim ostrvima ili Tadžikistanom, zašto ih ne bismo imali i ovde, na razdaljini od 400 kilometara. Predložio sam Evi da izvidi mogućnost saradnje Matice srpske i JAZU na proučavanju arhiva vojvođanskih katoličkih samostana (Subotica, Sombor, Bač, Petrovaradin), na proučavanju delatnosti Prepreka i Štefanovića.

Dva dana kasnije, na sastanku Odbora Odeljenja za scenske umetnosti i muziku Matice srpske u Novom Sadu bilo je insistiranja da se Matica angažuje na proučavanju muzike Srba u Hrvatskoj „jer su hrvatski naučnici onemogućeni da obrađuju ovu tematiku i hrvatska vlada neće to da finansira”. Ja sam se tada založio da zajedno

sa JAZU proučavamo i muziku Hrvata na teritoriji Vojvodine. Bilo je malo ustezanja na taj moj predlog – ali je on ipak prihvaćen. Znao sam da će me to možda koštati mesta sekretara Odeljenja (koje sam osnovao 1984. i besplatno vodio sve do tada). Tog dana zapisao sam u svoj dnevnik:

„Bojim se da prolazi vreme idiličnog rada u Matici, da će se i tu stvar ispolitizirati i da će se pojaviti nacionalizam. Nešto me je steglo oko srca zbog toga. Tako sam sa zadovoljstvom radio u Matici!”.

Dotadašnji predsednik Matice srpske Živan Milisavac nije dopuštao da politika ulazi u Maticu. – Matica neće stati pod zastavu „obnove Srpstva” – govorio je 15. I 1990. „Sve stranačke stvari ostavite pred ulazom u Maticu”!

Međutim, približavalo se vreme izbora (godišnja skupština Matice srpske 26. februara 1991). Podržavao sam odluku našeg Odeljenja da se kandiduje i prof. Božidar Kovaček, potpredsednik Matice srpske, najzaslužniji za osnivanje Odeljenja za scenske umetnosti i muziku, kao i Zbornika tog odeljenja. Nezgodno je zvučalo što smo obojica – i Kovaček i ja – imali prezimena koja se nisu završavala na –ić. Velikosrpske snage su pazile čak i na takve sitnice. Tih dana u Sloveniji su se pojavili grafiti „Dokle bo ič – ne bo nič”, dok je demokratski Novi Sad ispisivao po zidovima: „Staljinošević – NE!” i „Bolje grob – nego Slob”! Po kuloarima velikosrpskih urotnika u Matici kružio je slogan „Kovaček – Mihalek – Čang Kaj Šek”¹.

Pro-miloševićevske snage su za izbore u Matici istakle kandidaturu pisca Boška Petrovića koji nije trpeo čak ni da ima protivkandidata. Bezobzirno je odbačena Kovačekova kandidatura.

Na tim izborima bio sam treći po broju dobijenih glasova. U Matici se cenilo sve što sam učinio tokom tih osam godina (mogu slobodno reći da sam **uneo muziku** u Maticu srpsku). Međutim, Boško Petrović, koji je izabran za predsednika, jednostavno je izbrisao moje ime sa spiska članova Upravnog odbora, a na mesto sekretara Odeljenja postavljen je Dimitrije Stefanović iz Beograda. Smatrao sam, od samog osnivanja Odeljenja 1983, da je upravo Dimitrije Stefanović, kao najistaknutiji srpski

muzikolog, prava ličnost za sekretara tog odeljenja (budući da je bio i direktor Muzikološkog instituta SANU). Međutim, ovakvom „demokratijom”, gde mene nisu čak ni obavestili, bili smo neprijatno iznenađeni i Dimitrije i ja. Posle se novopostavljeni sekretar Matice srpske u pijanom stanju u jednoj kafani oglasio da „Mihaleka nismo izabrali zato što nije **pravi Srbin**”...

Matici srpskoj, u kojoj je skoro ceo svoj radni vek do penzionisanja proveo Aleksandar Tišma, odjednom je zasmetalo da na čelu malog Odeljenja za scenske umetnosti i muziku bude neko ko „nije pravi Srbin”.

Čitajući sada svoj dnevnik, sa ovolike vremenske i geografske distance, ne mogu da se načudim kako smo, u onom haosu koji je prethodio ratovima i raspadu Jugoslavije, ipak uspevali da ostvarimo zapanjujuće rezultate. Kao umetnički direktor orkestra Vojvođanske filharmonije uspeo sam upravo te 1990–1991. da ostvarim najuspešniju sezonu. Obeležili smo, između ostalog, 80. rođendan Nikole Hercigonje (izvođenjem *Svite u starom dubrovačkom stilu*) ...

Međutim, svoj život i egzistenciju nisam uspeo da organizujem.

Prilikom poseta Zagrebu imao sam prilike da vidim da su i tamo kolege bile pod velikim pritiscima. Na primer, 19. januara 1991. svi su strepeli da će izbiti građanski rat. Počele su razne mobilizacije. I u Radio-Zagrebu, i u Radio-Sarajevu, i u Osijeku dobronamerne kolege nudile su se da mi pomognu u teškoj situaciji, pa i obećavale radno mesto da se zaposlim kod njih. Na radiju i u televiziji u Novom Sadu smenjeni su svi glavni urednici. Bojao sam se da otputujem iz Novog Sada, jer su smenjivanja vršena upravo u takvim situacijama kada dotični urednik nije u gradu...

Ipak, polovinom septembra 1991. boravio sam u Negotinu, na Mokranjčevim danima, da bih predstavio svoj rad o najstarijoj srpskoj višeglasnoj liturgiji iz 1840. Francesca Sinica, koju sam otkrio u Trstu (to smatram svojim najvećim muzikološkim otkrićem).

*Na žalost, prostor nam ne dozvoljava da objavimo Dušanovu ispovest do kraja. I ovo su samo izvodi, ali tu je njegova knjiga **Muzika i reč**...*